

İnsanlara Hürriyet, Milletlere İstiklal

# Gökbayrak

Gökbayrak - Şubat 2010 18. AYLIK Fikir ve Kültür Dergisi  
ISSN: 1300-6749

Yıl: 17 - Sayı: 93



**Doğu Türkistan Vakfı Başkanı**

**Em. Tuğ. M. Rıza BEKİN Paşa vefat etti.**



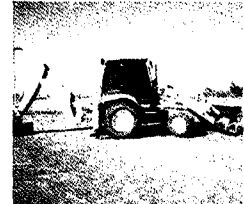
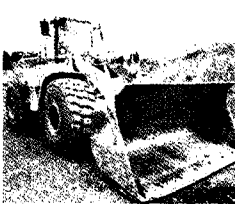
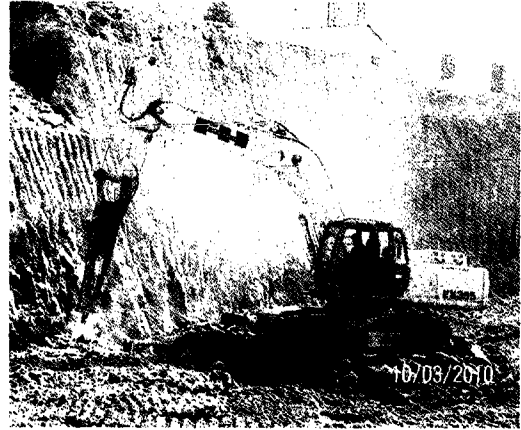
# MOLU PETROL

ÜRÜNLERİ GIDA TEKSTİL İNŞAAT TIC. ve SAN. LTD. ŞTİ.

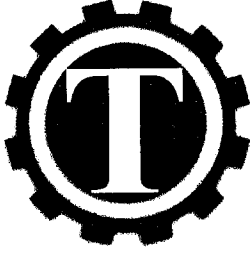


# MOLU HAFRİYAT

İnşaat Taahhüt Nakliyat Tic. San. Ltd. Şti.



Anbar Mahallesi Zafer Caddesi No:440 KAYSERİ Tel:0.352 326 27 92 - 93 Fax:0.352326 29 01  
www.molupetrol.com molu@molupetrol.com  
www.moluinsaat.com molu@moluinsaat.com  
**Molu Hafriyat Molu Petrol Kuruluşudur.**

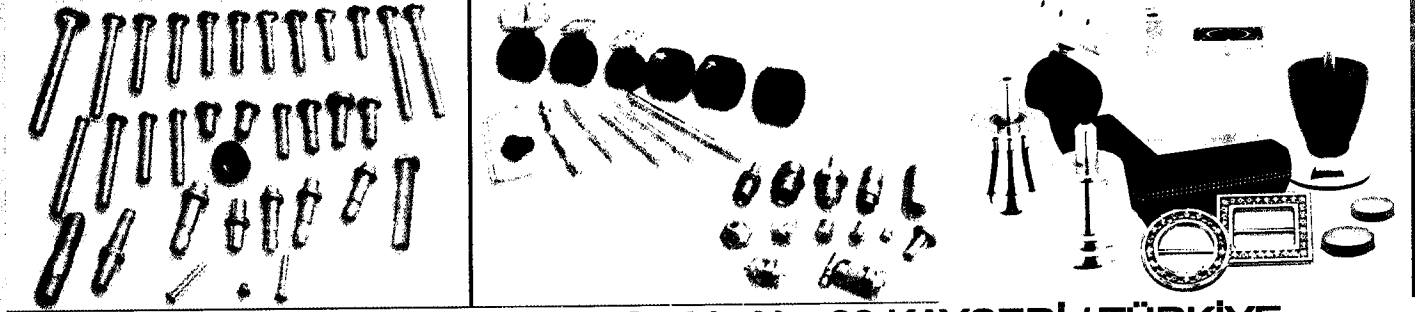


# TÜRKİSTAN MAKİNA SANAYİ

SAPLAMA CİVATA - PERÇİN - CNS OTOMAT - YEDEK PARÇA - PLASTİK ENJEKSİYON VE KALIP SANAYİ  
VE KANEPE AKSESUARLARI İMALATI

## TOGSAN

ÖZEL SİPARİŞ ALINIR



Organize Sanayi Bölgesi 6. Cadde No: 30 KAYSERİ / TÜRKİYE

Tel: +90 352 321 16 60 - 61 / Faks: +90 352 321 16 62

ÜÇYILDIZ  
k u t u

LÜKS AMBALAJ SAN. ve TİC. LTD.ŞTİ.

1. Organize Sanayi Bölgesi  
41. Cadde No:21 KAYSERİ  
Tel: 0.352 322 00 70 (Pbx)  
Fax: 0.352 322 00 75

packaging@ucyildizkutu.com

*Kalite de Öncü  
Kuruluş*

*Her türlü oluklu mukavva kutu imalatı yapılır.*



**Yıl : 17**  
**Sayı : 93**  
**Ocak - Şubat 2010**

**SAHİBİ**

DOĞU TÜRKİSTAN  
KÜLTÜR VE DAYANIŞMA DERNEĞİ  
GENEL MERKEZ ADINA  
Seyit TÜMTÜRK

**GENEL YAYIN MÜDÜRÜ**

Oktay BOZKURT

**YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ**

Ebubekir TÜRKSOY

**EDİTÖR**

M. Dursun SÜYDÜNLÜ  
editor@gokbayrak.com

**HABER MÜDÜRÜ**

Abdulhakim SELÇUK

**YAYIN KURULU**

Prof. Dr. Alimcan İNAYET  
Prof. Dr. Metin KARAÖRS  
Prof. Dr. Remzi KILIÇ  
Prof. Dr. Uygur TAZEBEY  
Prof. Dr. Zekeriya KİTAPÇI  
Yard. Doç. Erkin EMET

**REKLAM ve ABONE**

Oktay BOZKURT  
oktaybozkurt@gokbayrak.com  
Gsm: 0535 461 38 93

**2010 YILI ABONE BEDELİ**

Yurt İçi Abone : 30 TL | Resmi Taahhütlü Abone : 60 TL  
Avrupa : 25 Euro | Diğer ülkeler : 35\$

**YURT İÇİ POSTA ÇEKİ**

Oktay BOZKURT : 692046

**BANKA HAVALESİ (EFT)**

Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği  
İş Bankası Kayseri Şubesi  
TL TR 43 0006 4000 001 5300 1944272

EUR TR 22 0006 4000 002 5300 0172164  
USD TR 28 0006 4000 002 5300 4059137  
CHF TR 97 0006 4000 002 5300 4059156

**İDARE YERİ & YAZISMA ADRESİ**

Hoca Ahmet Yesevi Mh. Türkistan Evleri 44. Sk. 28/A  
38090 Kocasinan / KAYSERİ - TÜRKİYE  
Tel: (0352) 339 39 65 | Fax: (0352) 337 35 04  
Web: www.gokbayrak.com  
E-mail: gokbayrak@gokbayrak.com  
ISSN 1303 - 5282

Yayınlanan yazıların sorumluluğu yazara aittir. Gönderilen yazılar yayınlanmasın veya yayınlanmasın iade edilmez. İsim zikredilerek iktibas edilebilir.



**■ Türkiye - Çin İlişkilerinde Doğu  
Türkistan'ın Yeri**  
**M. Rıza BEKİN**

4

TEMSİLCİLİKLERİMİZ	ADI SOYADI	TELEFON	FAX	CEP TEL
GENEL MERKEZ	OKTAY BOZKURT	0.352 339 39 65	0.352 337 35 04	0.535 461 38 93
ANKARA ŞUBE	HAYRULLAH EFENDİGİL	0.312 319 54 72	0.312 319 54 72	0.535 735 05 40

**YURT DIŞI TEMSİLCİLİKLERİMİZ**

ALMANYA	DOLGUN İSA	0049 179 651 98 60
ALMANYA	DİLŞAD HAZNECİ	0049 172 999 23 32
AVUSTURALYA	HÜSEYİN HASAN	00411 492 01 19
AMERİKA	NURY TÜRKEL	00202 255 68 48
AMERİKA	GULAMETİN PAHTA	00516 542 46 69
İNGİLTERE	ENVER TOHTI	0044 078 631 160 77
MAKEDONYA	OĞULLAR DERNEĞİ	0038971 49 49 49
HOLLANDA	SADIKJAY SELEY	006 458 58 110
İSVİÇRE	KARAHAN ENDİLLİ	0041 48 49 54 707
KANADA	RUKİYE TURDİSH	001 647 210 66 56
KANADA	KAMİL TURSUN	001 780 665 20 34
KANADA	TUYGHUN ABDULVELİ	00416 878 58 60
KAZAKİSTAN	KHAHRİMAN GOJAMBERDİ	0073272 - 280670
KIRGIZİSTAN	ROZİMEHMET ABDULBAKİEV	00996-312-240616
S.ARBİSTAN	SİRAJİDDİN AZİZİ	00966 54511612
JAPONYA	İLHAM MAHMUT	08145 827 28 44

**YURT İÇİ TEMSİLCİLİKLERİMİZ**

ADANA	ÖZGÜR SEÇKİN	0554 464 09 35
AFYON	ERHAN SÖLMAZ	0505 579 06 58
ANTALYA	ERDOĞAN KIRMIZIOĞLU	0505 866 06 06
BURSA	OĞUZ EMRE BAYRAK	0506 564 13 27
ÇANAKKALE	EMRULLAH TÖREN	0542 220 88 40
DENİZLİ	SELAMİ ÇAĞDAŞ	0554 840 13 03
ESKİŞEHİR	UMMAHAN AKA	0543 849 97 68
ESKİŞEHİR	ÇANAN TÖREN	0545 432 53 65
FETHİYE/MUĞLA	ALİ DEMİRTAŞ	0533 623 32 42
GAZİANTEP	ALPER KAYA	0507 771 42 48
HATAY	YAĞIZ KIZILKAYA	0506 523 16 56
HATAY	M.ÖNER ÇETİNKAYA	0532 205 02 11
İSTANBUL	GÜRHAN ATAN	0555 253 41 52
İSTANBUL	MUHAMMET EBZAL	0537 441 65 30
İSTANBUL	HÜLYA YILDIRIM	0537 593 82 86
İZMİR	ALİ ÇAĞIN	0536 410 87 48
İZMİR	HASAN ORHAN	0533 218 34 76
KARAMAN	AHMET SEYFİ ESER	0542 436 77 30
K.MARAŞ	OSMAN TOPAL	0542 675 64 10
K.MARAŞ	ALPARSLAN KENGER	0542 323 86 42
KİRŞEHİR	HAKAN KARAKAYA	0544 614 78 14
KARŞ	ÜMİT ÖZTÜRK	0506 625 67 00
KONYA	MEHMET UĞURLU	0536 629 87 82
MARMARİS/MUĞLA	AHMET YILMAZ	0543 594 51 11
NİĞDE	REMZİ KILIÇ	0536 467 09 19
NİĞDE	BAHADİR ÇELİKBAŞ	0542 596 48 94
SAMSUN	ADEM BAHADİR	0544 246 55 55
ŞANLIURFA	İMAM HÜSEYİN SAVAŞ	0505 463 63 63
TRABZON	YUSUF ZİYA SOYTÜRK	0532 472 24 20
ZONGULDAK	MEHMET DURMAZ	0535 580 84 06



■ 2009 Uygur İnsan Hakları Yılı Bir Daha Gözden Geçirelim  
Henryk Szadziewski \_\_\_\_\_ 7



■ Milletlerin Kendi Kaderini Tayin Etme Haklarından Sözde Otonomiye Doğru  
Alimcan İnyet \_\_\_\_\_ 10



■ Çin'in Sincan-Doğu Türkistan Sorunu: Dünü, Bugünü, Geleceği  
Fatih Şen \_\_\_\_\_ 15



■ Doğu Türkistandan Haberler  
Gökbayrak \_\_\_\_\_ 21



■ Dernek Faaliyetlerimiz  
Gökbayrak \_\_\_\_\_ 25



■ Şarkı Türkistan Tarihi  
M.Emin BUĞRA \_\_\_\_\_ 31



## \*TÜRKİYE - ÇİN İLİŞKİLERİNDE DOĞU TÜRKİSTAN'IN YERİ

M. Rıza BEKİN  
Em.Tuğgeneral

Tarihte, Türk - Çin ilişkileri, binlerce yıllık bir geçmişe dayanır. Türklüğün ana yurdu Doğu Türkistan bu ilişkilerde esas unsurunu oluşturma gelmiştir. Biz burada, Çin Halk Cumhuriyeti ile başlayan ve süregelen ilişkiler üzerinde duracağız. Türkiye - Çin ilişkileri özellikle, 1982 yılında Cumhurbaşkanlığı düzeyinde, Sayın Kenan Evren tarafından yapılan ilk resmi ziyaretten sonra gelişme göstermiştir. Türkiye - Çin ilişkilerinin dostluk çizgisi üzerinde geliştirilmesi düşüncesi ile Başbakanlıkça, 23.12.1998 tarih 36/1998 sayılı ile, Türkiye'deki Doğu Türkistanlıların faaliyetlerini kısıtlama getiren, tarihi tahrif ve inkar niteliği içeren, Türklüğü çok üzen ve rencide eden bir genelge yayınlamıştır. Cumhuriyet tarihinde ilk kez, bir hükümet programının da Çin ile iyi ilişkiler kurulmasını ön gören bir ibare hükümet protokolüne alınmıştır. 1999 yılının Nisan ayında, Türkiye'ye resmi ziyarette bulunan Çin'in Halk Kurultay başkanı Li Peng 9 Nisan 1999 tarihinde, Bangkok'ta yaptığı bir basın toplantısında Türkiye ziyaretini değerlendirmiştir. Li Peng açıklamasında, (Türkiye'deki bölücülerin Türkiye'deki Doğu Türkistan kurum kuruluşlarını kastedmektedir) hareket ve faaliyetlerinin durdurulması yönünde Türk hükümeti ile anlaşmaya vardıklarını, Milli bölücülerin bundan böyle faaliyetlerine devam edemeyeceklerini söylemiştir. Komünist Çin'in 2 Numaralı liderinin bu demeci, Doğu Türkistan'da televizyonda onlarca kez tekrarlanmıştır.

19-24 Nisan 2000 tarihinde, Türkiye'ye resmi bir ziyarette bulunan Çin devlet başkanı Jiang Ze Min'e Devlet Liyakat

Madalyası verilmesi olayını, Çin hükümeti Doğu Türkistan Türklerine bir koz olarak kullanmıştır. Madalya töreni Çin televizyonlarında defalarca izlettirilmiş ve Doğu Türkistan Türklerinin ümit ve ilham kaynağı olarak bildikleri Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kendilerini yalnız bıraktıkları vehmine kapılmalarına ve manen sarsılmalarına sebep olmuştur. Türkiye - Çin ilişkilerinde süper güç olma hayalinde olan ve stratejilerini bu hedefe göre belirleyen Çin'in en önemli ve hatta, tek faktörün Çin'in ekonomik ve siyasi güvenliği bakımından hayati değer taşıdığı Doğu Türkistan'dır.

Bilindiği üzere, Doğu Türkistan jeostratejik ve jeopolitik konumu petrol başta olmak üzere stratejik ham madde kaynakları ve doğal zenginlikleri bakımından dünyanın sayılı ülkelerinden biri olması itibarı ile Çin için hayati öneme haiz, vazgeçilmez bir ülkedir. Bu değerler, Doğu Türkistan'ı Çin'in ayrılmaz bir parçası yapma emelinin temelini oluşturmuştur.

Slogan haline getirilen, bu hedefe Müslüman Türk olan halkın, manevi varlıklarının yok edilmesi ancak ulaşabileceğini düşünen ve bilen Çin yönetimi, planlı ve sistemli bir şekilde, her türlü vasıtayı kullanarak gittikçe artan bir hırs ve iştahla, ülkeyi Çinlileştirme siyasetini uygulamıştır. Komünist Çin yönetimi milli ve dini varlığını yok etmeyi hedef alan bir baskı ve terör siyasetini hür dünyanın gözleri önünde gittikçe artan bir şiddetle, pervasızca uygulamaktadır. Çinli yöneticiler Türk yetkililerle görüşmesinde; gündeminde olsun olmasın, fırsat vesileler yaratarak Doğu Türkistan sorununu ortaya atarlar. Türk - Çin ilişkilerinin önemi üzerinde dururlar, geliştirilmesi gerektiğini vurgularken, buna tek engelin Doğu Türkistan'daki ayrılıkçı hareket olduğunu,



teşvik ve destekçilerinin de Türkiye'deki Doğu Türkistanlıların kurdukları teşkilatlar olduğunu göstermeye çalışırlar. Ayrıca, Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre kurulan yasalar çerçevesinde faaliyetlerini sürdüren kurum kuruluşlarımızın kapatılması, hareket veya faaliyetlerinin kısıtlanmasını diplomatik kural ve nezaket sınırlarını da aşarak isteye gelmişlerdir. Çin Doğu Türkistan meselesinin tahrik ve teşvikçisi olarak hep Türkiye'yi görmüştür.

1990-1994 yılları arasında, Doğu Türkistan'ın sorunlarını inceleyen, 50 kişilik bir komite (Milli Siyasal Bilimler Fondu) Panislamizm, Pan Türkizm'in Doğu Türkistan'daki Yayılması ve Buna Karşı Uygulanacak Önlemler" adı ile, 387 sayfa tutan bir rapor yayınlamıştır. Raporu, Doğu Türkistan ayrılıkçı hareketinin kaynağını Türkiye olduğunu ve Sultan II. Abdulhamit döneminde başlayan bu hareketinin temelini, Pan İslamizm ve Pan Türkizme dayandığı ileri sürülmüştür. Hizmette özel gizlilik taşıyan raporda, Türkiye ile ilgili görüşlere yer verilirken, "Türkiye Hükümeti bir yandan Çin ile dost olma tutumunu sergilerken, diğer yandan da bu faaliyetlere (Doğu Türkistan Ayrılıkçı Hareketi) göz yumarak yandaşlarını barındırmaktadır. Bu da, Türkiye'nin AB'ye girebilmesi için ve siyasi bakımdan Batı Avrupa'nın Çin üzerindeki yaptırım politikasına, paralel düşüncesi ile sıkı alakalıdır" denmektedir. Çin devlet başkanı Jiang Ze Min 1992 yılında, "Çin Merkezi Etnik Hizmet İşleri" toplantısında yaptığı konuşmasında: "uluslar arası bazı siyasi güçlerin yurt dışına kaçan bölücülere destek vererek, Pan İslamizm ve Pan Türkizm veya başka sloganlar ile ülkemizi parçalama uğraşlarını dikkate almamız ve karşı çıkmamız" demiştir.

ABD'de bulunan Strateji Du Ren "Doğu Türkistan'daki kargaşalar ve Pan Türkizm" adlı uzun makalesinde "Türkiye Adriyatik denizinden Çin seddine kadar Pan Türkizm doktorinden çıkarak hem Türk dünyası, hem de Doğu Türkistan ile ilgilendiğini ve Türkiye'nin Doğu Türkistan ile ilgilenmesinin nedeni bölgedeki etnik çatışmanın hep uluslar arası gündemde kalacağını" iddia etmiştir. Çinli yöneticiler, Türkiye'nin Doğu Türkistan Türkleri ile olan dini ve kültürel bağlarını, soydaşlık, dildaşlık ve dindaşlık ilişkilerini çok iyi bildikleri halde, bilmezlikten gelerek gerçekleri inkar ederek, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin doğal ve insani ilgisini kabul edemiyorlar, tahammül göstermiyorlar. Kardeşler arasındaki derin ve köklü bağları gevşetmeye ve koparmaya çalışıyorlar. Hakikatleri örtmeye, güneşi balçıkla sıvamaya çalışıyorlar. Halbuki, Çin Halk Cumhuriyeti, Doğu Türkistan gerçeğini kabul edip meselelere olumlu yönden yaklaşırsa, iki devlet arasındaki ilişki, sağlam temeller üzerine oturur, dostluğa dönüşür, Doğu Türkistan iki ülke arasındaki ilişkilerde güvenli bir çözüm vazifesi görebilir. Malumunuz, Doğu Türkistan'ın bugünkü resmi adı "Şincang Uygur Özerk Bölgesi'dir". Çin Halk Cumhuriyeti anayasasında ve Milli Özerk bölgeler kanununda Özerklik statüsünde olan Doğu Türkistan'a tanınan haklar ve yetkiler uygulamada verilmemektedir. 1982 Çin Halk Cumhuriyeti anayasası Çin yönetimince çiğnenmektedir. Sözde Özerk yönetim, tamamı ile Çin Komünist partisi'nin elinde tahakkümündedir. 30 milyon özbeöz Türk, elem ve ıstırap içinde, temel insan haklarından mahrum, yok edilme tehlikesi ile yaşam mücadelesi vermektedir. MHP'li Bakan ve milletvekillerinin özellikle, Genel Başkan ve Başbakan yardımcısı Sayın Devlet Bahçeli'nin Kaşgar'a



kadar uzanan Çin gezisi o diyarlarda yaşayan mazlum Türklere büyük heyecan ve moral vermiştir. Ancak Çin yönetimi, Türkiye'nin gösterdiği bu iyi niyet olumlu yaklaşımlarını, yukarıda belirttiğimiz, kendi politikaları doğrultusunda kullanmışlardır. Sayın Bahçeli'nin Çin'de resmi ziyaretleri sürerken, Doğu Türkistan'da Uygur Türkçesi ile eğitimi yasaklamışlardır. Çin Yönetimi Türk Hükümetinin gösterdiği olumlu, içten yapıcı yaklaşımlarını, Doğu Türkistan'da uygulamakta olduğu insanlık dışı icraatını tasvip ve Türkiye'nin Çin'den yana olduğunu belirtmek sureti ile etkilemek şeklinde, halkımızın Türkiye'ye karşı olan sarsılmaz bağlarını çürütme, koparma ve ümit ışığını söndürerek, manevi güç kaynağını kurutma aracı olarak kullanmaktadır. Böylece, ülkeyi Çin'in ayrılmaz bir parçası yapma emeline bir an önce kavuşma azmindedir. Bilindiği üzere Doğu Türkistan 234 yıldır, kısa süren aralıklarla Çin esareti altında ve Çin'in siyasi hudutları içerisinde bir ülkedir. Sorunları Çin'in iç işi olarak görülemez ve kabul edilemez. Ayrıca, Çin Hükümeti "11 Eylül" olayından sonra, Doğu Türkistan halkının hak arama girişimlerini uluslar arası terörizmin bir parçası olarak ilan etmiştir. Doğu Türkistan meselesi terörle bağdaştırılmaz Doğu Türkistan davası Çin'in iç işi olmaktan çıkmış uluslar arası bir konudur. Çin'in içişlerine müdahale gibi siyasi açıdan yorumlanamayacak kadar tüm insanlığı yakından ilgilendiren bir meseledir.

Doğu Türkistan'ın Türkiye - Çin ilişkilerindeki yeri ve taraflar içinde, değişik faktörlere dayanan "VAZGEÇİLMEZ" değeri, artık, gerçekler ışığı altında ortaya konulmalı ve müzakere edilmelidir, 58. Cumhuriyet Hükümeti de programında karşılıklı saygı ve verimli iş birliği temelinde

gelişmekte olan Türkiye - Çin Halk Cumhuriyeti ilişkilerini daha ileriye götürme arzusu vurgulamıştır. Türkiye Cumhuriyeti devleti, Doğu Türkistan konusunu Çin Halk Cumhuriyeti anayasası ile Milli Özerk Bölge kanununa göre ve insan hakları, evrensel hukuk ilkeleri çerçevesinde ele almalı, ihlal edilen, verilmeyen, gasp edilen hakların ve yetkilerin verilmesi hatırlatılmalı ve talep edilmelidir. Şiddetini arttırarak devam eden zulüm ve baskıların bir an önce kaldırılması istenmelidir. Gerekirse, konunun uluslar arası platformlara intikali sağlanmalıdır. Soydaşlarının unutulmadığını gösteren girişimlerde bulunmalıdır. Doğu Türkistan halkı arasında "Işık, Türkiye'den gelir" inancı vardır. Türkiye özellikle, eğitim, kültür ve turizm alanlarında ilgisini ve etkisini göstermelidir.

Türk işadamlarının Doğu Türkistan'a yatırım yapmaları teşvik edilmeli ve desteklenmelidir. Böylece, Türkiye-Çin yaklaşması ve dostluğu Doğu Türkistan'a yansımış olur. Çin yönetimi, eğer Türkiye ile olan ilişkilerinde gerçekten samimi ise, belirtilen hususların gerçekleşmesine imkan vermelidir.

*\*Bu eser M.Rıza Bekin'in anılarını derlediği "Doğu Türkistan Vakfı Başkanı M.Rıza Bekin'in "Anıları" kitabından alınmıştır.*

*\*\*Doğu Türkistan mücahidi ve önderi Mehmet Emin Buğra'nın yeğeni olan Rıza Bekin Anavatanı Doğu Türkistan'dan 13 yaşında Türkiye'ye gelmiştir. Harp akademisi dahil 13 yıl askeri öğrenim gören M.Rıza Bekin Türk Silahlı Kuvvetlerinde başarılı görevler üstlenmiş, üsteğmen olarak Kore Türk Tugayında görev almış, İran'da Türk Askeri Ateşe Muavini olarak bulunmuştur. Kurmay Subay olarak yurt dışı görevlerinde de bulunan M.Rıza Bekin Türk silahlı kuvvetlerinin çeşitli kademelerinde başarılı hizmetlere imza atmıştır. Emekli olduktan sonra Birleşmiş Milletler adına görevler üstlenmiş, hayatının son dönemlerini Doğu Türkistan davasına adayarak Doğu Türkistan Vakfı başkanlığını sürdürürken hayata gözlerini yummuştur.*





Henryk Szadziwski  
Manager, Uyghur  
Human Rights Project

## 2009 Uygur İnsan Hakları Yılı'nı Bir Daha Gözden Geçirelim Ceviri: Arzu AKGÜN

2009 yılı Doğu Türkistan'daki (Çin Hükümeti tarafından Şincan Uygur Özerk bölgesi olarak bilinen bölge) Uygurlar için dönüm noktası olarak hatırlanacak. Sadece yılın değil aynı zamanda öngörülebilir gelecek için de milyonlarca Uygur için, Urumçi'deki en ciddi huzursuzluklardandı. 5 Temmuzda başlayan ve etkileri süren olaylar Doğu Türkistan'daki korkunç İnsan hakları ihlallerine ve katılcı, anlamlı çözümlerin bir an önce üretilmesi gerektiğinin bir kez daha altını çizdi. İnsan hakları ihlallerinin yanı sıra Eski Kaşgar'ın yıkılması da ciddi sosyal gerginliklere neden oldu.

2009, 4 Ocak'ta Procuratorial Daily'de yayımlanan tutuklama rakamlarının verdi-ği alarmla başladı. 2007'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin bütününde tutuklama sayısı 742 iken 2008'de Doğu Türkistan'da 1300 olmuştu. Pekin Olimpiyatları döneminde, Çinli yetkililer tutuklamaları terörizm, ayrılıkçılık ve dini bölücülük gibi sorunların önüne geçmek için olduğunu söyleyen Şincan Partisi sekreteri Wang Lequan durumu ölüm kalım mücadelesi olarak değerlendirdi. Bununla birlikte, Şubat ayında, Uygur insan hakları aktivistleri, Birleşmiş Milletler tarafından, Çin'in Evrensel Periyodik Gözlemleri sırasında Çin'de artan çeşitli olaylar nedeni ile desteklendi. Çek Cumhuriyeti, Uygurlara yapılanlar ve Uygurlar'ın dini uygulamalarını gerçekleştirmelerine dair kısıtlamalarla ilgili olarak kanunlarını ve prosedürlerini gözden geçirmesi için Çin Halk Cumhuriyeti'ni uyardı.

Şubatayı ayrıca ABD Dışişleri Bakanlığı'nın, güvenlik gerekçesi ile yerel halka ve Doğu Türkistan'a gelen yabancı ziyaretçilere yönelik şiddete kadar varan kısıtlamaların altını çizen 2008 İnsan Hakları Raporu'na da tanıklık etti.

Ertesi ay tarihi Şehir Kaşgar'ın yıkımına dair raporlar yayınlandı. Yerel otoriteler

tarafından "Yeniden yerleştirme" başlığı altında tanımlanan proje ilk beş yılda 45.000 Uygur'u, tahrip edilmiş eskişehir bölgesinden beş kilometre öteye yerleştirme amacı taşıyor. Kaşgar şehir merkezinden sekiz kilometre uzakta merkezi blok şeklinde yapılara yerleştirilen Uygur ailelerin böylelikle daha kolay gözlemlenmesi mümkün olacak. Eşsiz geleneksel Uygur binaları ve mimarisinin yıkımı Uygur kültürel kimliğinin ve dünya mirasının kaybolması anlamına geliyor.

9 Nisanda, 4 Ağustos 2008'de Kaşgar'daki saldırıda rol aldıkları iddiası ile iki Uygur genci idam edildi. İdam kararının, yerel bir stadyumda 4000 görevli ve Kaşgar sakinlerinin önünde duyurulmasından sonra Abdurahman Azat ve Kurbanjan Hemit bilinmeyen bir yerde idam edildi.

Ağustos 2008 saldırısına ve iki Uygur'un nasıl yargılandığına dair detaylar belirsiz ve gizli kaldı, İnsan Hakları aktivistlerini aydınlatacak yeterli bir açıklama yapılmadı. Resmi Çin medyası iki Uygur'un 16 polise bıçaklar ve el bombaları ile saldırıp öldürdüğünü söylerken, New York Times, olayların olduğu yerin karşısındaki bir otelde kalan 3 batılı turistin görgü tanıklığına dayanarak verdiği haberde Çinli yetkililerin tersi bir ifade kullandı. Dünya Uygur Kongresi Başkanı Rabia Kadir idamların gözdağı ve korku verme amaçlı yapıldığını söyledi.

WUC'un Üçüncü Genel Kurulu Mayıs ayında DC Washington'da gerçekleşti. Uygur Diasporasındaki aktivistler başarılı bir seremoni ile açılış törenini gerçekleştirdiler.

Kongre üyelerince yapılan konuşmalar sürgündeki Uygurların sesini tekrar duyurdu ve Uygurların insan hakları problemlerine dair ABD yetkililerinin güçlü desteği belirtildi.

Haziran ayının başlarında ise dört Uygur'un Guantanamo'dan Bermuda'ya gön-



derilerek serbest bırakıldığını belirten iyi bir haber geldi.

5 Temmuz 2009 ve takip eden günlerde olan gerginlikler ile, 1997 Şubatında Ghulja'da olan gösterilerden bu yana ilk defa böylesi bir huzursuzlukla karşılaşıldı. Resmi Çin kaynaklarına göre Urumçi'de olan olaylarda yaklaşık 200 kişi hayatını kaybetti ancak bu rakam hiçbir zaman bağımsız kaynaklarca doğrulanmadı. Baş gösteren şiddet olayları ile ilgili çelişkili açıklamalar var ancak Çin hükümetinin olayları Rabiya Kadir ve WUC'un yönlendirdiği yönündeki görüşü Uygurlar üzerindeki politik baskılara dair sis perdesinin kaldırılmasını sağladı.

Urumçi'deki 5 Temmuz olayları ilk önce barışçı protestolarla başlamıştı. Protesto 26 Haziran'da bir oyuncak fabrikasında, Çinli kaynaklara göre çarpıtılarak söylenen Uygur bir erkeğin han Çin'lisi bir kadına tecavüz ettiği iddiası ile başlayan olaylardan sonra bilinmeyen sayıda Uygur işçinin öldürülmesi ve yaralanması olaylarına vurgu yapmak içindi.

Urumçi'li protestocuların amacı Shaoguan'daki kurbanlar için adalet aramak ve öldürülen ve yaralananların aileleri için koruma istemek ayrıca Çin devletinin bir irka yönelik saldırılarına dair araştırma yapılmasını sağlamak içindi.

Huzursuzluğun arkasından gelecekleri öngörmek mümkün değildi. Urumçi'de, Çin güvenlik güçleri tarafından keyfi olarak yürütülen çalışmalarda çok sayıda Uygur Mahallesi boşaltıldı. Raporlara göre, çok sayıda gözaltında işkence ve hatta daha sert devlet destekli politikaların devlet güvenliği adı altında gerçekleştirildiği ortaya çıktı. Olayların üstünden altı aydan fazla süre geçmesine rağmen Çin hükümeti bölgeye bilgi giriş çıkışını kontrol etmek için hala iletişime yönelik pek çok şeyi engelliyor. (Telefon ve internet)

Çin hükümeti deniz aşırı bölgelerdeki Uygur aktivistleri bile takip etti. Eylül ayında WUC Genel Sekreteri Dolkun İsa Seul havaalanında gözaltına alındı. İsa, 1997'de Çin'de gördüğü zulüm sonucu kaçmış, Almanya tarafından sığınmacı olarak kabul edilmiş ve 2006'da da Alman vatan-daşı olmuştu. Çin'den kaçtığı günden beri, Doğu Türkistan'daki insan haklarının durumunu anlatabilmek için çeşitli yerleri ziyaret eden ve konuşan İsa 2003'de Çin Hükümeti tarafından aranan teröristler listesinde gösterilmişti.

Ayrıca, Temmuz'dan Ağustosa Melbourne Uluslar arası Film organizatörleri, Rabia Kader ile ilgili The 10 Conditions of Love adlı filmin çıkarılması için telefonla uyarıldı. Eylül ayında Tayvan Hükümeti Rabia Kader'e The 10 Conditions of Love filmi gösterimine katılmak için vize verileceğini söyledi. Tayvan İçişleri Bakanı Chiang Yi-hua kararı haklı göstermek için kararın alınırken, Tayvan'ın sosyal güvenlik ve düzenini etkileyebileceği düşüncesinin etkili olduğunu söylediler.

Ekim ayında, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunun 60. yıl dönümü için Pekin'de son derece özenli bir şekilde düzenlenen kutlamalar sırasında Doğu Türkistan bölgesi sokaklarına güçlü bir askeri baskının varlığından emin olmak için 130.000 askeri birlik yerleştirildi. Aynı ay Guantanamo'da tutuklu olan 6 Uygur, Palau'da serbest bırakıldı ancak 22 Uygur tutuklu hala Guantanamo'da bulunuyor.

20 Ekimde ABD Yüksek Mahkemesi, yargının Guantanamo tutuklarının ABD'de serbest bırakılıp bırakılmayacağına dair karar verip veremeyeceğini oyladı.

Resmi haber ajansı, Doğu Türkistan'daki polislin "kanunsuzluğun yok edilmesi" kampanyasına yönelik ağır bir grev



kampanyasının başlatıldığı bildirdi. İla-  
veten, Temmuz olaylarındaki şüphelileri  
yakalamak için eylül ayında Çinli yetkililer  
tarafından 100 günlük sert bastırma kam-  
panyası başlatıldı. Aralık sonunda, bölge  
yetkilileri tarafından "ulusal birlik" kanuna  
adaptasyon için, Uygurların ifade ve faali-  
yetlerine sınır getirildi.

Obama'nın Kasımdaki Çin ziyare-  
ti sırasında, Doğu Türkistan'da devam  
eden baskılara yönelik hiçbir vurgulama  
yapmadığı için Uygurlar hayal kırıklığına  
uğrattırken Uygur halkının huzuru için kaygı-  
lanan ABD Aralık ayı içerisinde 20 Uygur  
mültecinin Kamboçya'dan Çin'e iade edil-  
mesini önlemek adına etkin bir rol oynadı.

22 Uygur Doğu Türkistan'daki acı-  
masız baskıdan kurtulup Kamboçya'ya kaça-  
bilmesini Hıristiyan misyonerler sağladı. Bir-  
leşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komı-  
serliği'nin Phenom Penh yetkililerinin sür-  
dürdüğü sığınma araştırmalarına rağmen  
Kamboçya Hükümeti 20 Uygur'u zorla Çin'e  
iade etti. Çin'e iade edildikleri günden beri  
kendilerinden haber alınamadı. Uygurların  
iade edilmesinden sonra ise Kamboçya ve  
Çin hükümetleri 1,2 milyar dolar bir yardım  
anlaşması yaptılar. İade edilmeleri Çin'in gü-  
cünü göstermesi açısından umutsuzluğa  
yol açsa da Uygur insan haklarına dair bilgi  
edinilmesini ve ABD'nin, UNHCR'in ve Av-  
rupa Birliği'nin kınamasını sağladı.

2009 yılı 5 Uygur'un daha temmuz  
olaylarında rol oynadıkları gerekçesi ile  
ölüm cezasına çarptırıldığı haberi ile so-  
na erdi. İnsan Hakları Gözlemcilerinin be-  
lirttiğine göre, ekimden bu yana benzer  
cezalar verildi. Kasım ayındaki raporlar ay-  
rıca şu noktayı ortaya koymuştur, 5 Tem-  
muz tutuklama kararları ile ilgili davaları  
yönetmek için seçilen Uygur savcılarını et-  
nik önyargı kaygılarından dolayı görevden

uzaklaştırılmışlardır. Ayrıca kasım ayında,  
Çinli resmi yayın organları 5 Temmuz olayları  
ile ilgili olarak ilk idamları duyurdu. Rapor-  
lara göre idamdan önce son kez aileleri ile  
görüşmelerine de izin verilmedi.

Yılın iç karartıcı bir şekilde sonuçlan-  
ması 2010 için de Doğu Türkistan'a dair  
olumlu öngörülerde bulunmayı zorlaştırıyor.

Çin'in Kamboçya üzerindeki baskısı-  
nın sonuçlarını görmesine, uluslararası ka-  
muoyundan adalet ve açık yargılamaya dair  
taleplerin gelmemesi de eklenince ortaya,  
daha çok tutuklama ölüm cezası ve idamın  
olduğu bir resim çıktı.

Çin hükümetinin devlet güvenliği  
konusunda yaptığı baskıları savunmak için  
sunduğu gerekçelendirmeler hiçbir azal-  
ma göstermeden farklı şekillerde de olsa  
varlığını sürdürüyor.

Geçmişte Çin, Uygurlar üzerindeki  
baskısını 9/11 sonrası oluşan ayrımcılık kor-  
kusu ile gerekçelendiriyordu. Uygurların  
hiçbir ekonomik sosyal politik şartlarına  
dair bilgi sahibi olmadan sadece istikrarın  
sağlanması adına yapılan bu baskılar bir-  
çok üzüntü ve acıya sebep oldu.

Tam da bu noktada uluslar arası top-  
lumun rolü Uygurların baskıdan kurtulması  
için hayati bir rol oynamaktadır. Uygurlarla  
ilgili haberlerin artması ile birlikte Uygur in-  
san haklarına dair konular da önem kazandı.

Uluslar arası kamuoyunun Çin'de  
olan olayları görmezden gelmesi sadece  
Çin ve Orta Asya'daki istikrarı engellemekle  
kalmayacak aynı zamanda Çin'in antide-  
mokratik yaklaşım ve yönetiminin başkaları  
tarafından da takip edilmesine yol açacaktır.

[http://www.huffingtonpost.com/henryk-szadziwski/2009-the-uyghur-human-rig\\_b\\_423547.html](http://www.huffingtonpost.com/henryk-szadziwski/2009-the-uyghur-human-rig_b_423547.html)



**Prof. Dr. Alimcan İneyet**

Ege Üniversitesi,  
Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü

#### A. Çin Komünistlerinin Vaatleri

Çin komünistleri Çin'de yasal ve meşru Milliyetçi Çin (Guo-min-dang) hükümetini devirip kendi hakimiyetini kurmak için Han Çinlilerinin yansıra diğer milletlerin de desteğine ciddi ihtiyaç duydukları dönemde azınlık hakları konusunda inanılmaz vaatlerde bulunmuşlardı. Çünkü diğer milletlerin desteği Çin komünist partisinin ölüm kalım meselesiydi. Dolayısıyla Çin komünistleri başlangıçta Han olmayan milletlerin kendi kaderlerini tayin etme haklarını koşulsuz olarak kabul etme eğilimi göstermiş, Çin'de Sovyet tarzı bir federasyon devlet yapısı oluşturmaya teşebbüs etmişlerdi. Hatta Mao Zedong 1910'lu ve 1920'li yıllarda kendi doğum yeri olan Hunan eyaletinin bağımsızlığını isterken, Çin'in 27 devlete ayrılması gerektiğini savunmuştur.<sup>1</sup> Temmuz 1922'de yapılan Çin Komünist Partisi 2. Ulusal Toplantısı'nda gönüllü federasyon ilkesi temelinde Moğol, Tibet, Uygur bölgeleriyle birlikte Çin Federe Cumhuriyeti kurulacağı ilan edilmiştir.<sup>2</sup> Çin komünist partisinin "milletlerin kendi kaderini tayin etme hakları" şeklindeki sloganıyla Han olmayan milletleri kendi safına çekmesi Milliyetçi Çin Partisi'ni de harekete geçirmiştir. Ocak 1924'te Milliyetçi Çin Partisi (Guo-min-dang)'nin 1. Ulusal Temsilciler Meclisi'nde onaylanan "Ulusal Meclis Deklarasyonu'nda "Milliyetçi Çin Partisi'nin Çin'deki milletlerin kendi kaderini tayin etme haklarını tanıyacağı, emperyalizme ve militaristlere karşı devrimin zafer kazanmasından sonra, özgür, birleşmiş (milletlerin özgürce birleşmeleriyle) Çin ulus devleti oluşturulacağı ilan edilmiştir.<sup>3</sup>

Ocak 1929'da, Mao Zedong Jinggang-shan'de kaleme alıp yayımladığı "Kızıl 4. Ordu Parti Karargahı Komünist Parti

Deklarasyonu"nda Çin'i birleştirip, Mançu, Moğol, Uygur, Tibet, Miao ve Yao milletlerinin kendi kaderini tayin etme haklarını kabul edeceğini ilan etmiştir.<sup>4</sup> Mayıs 1930'da Çin komünistleri "Ulusal Sovyet Bölge Temsilcileri Toplantısı"nda onaylanan "Çin Sovyeti'nin 10 Programı"nın 5. maddesinde "milletlerin kendi kaderini tayin etme hakları ilkesi temelinde, tüm azınlık milletlerin tamamen ayrılma ve gönüllü birleşme hakları vardır"denilmektedir.<sup>5</sup> Kasım 1931'de Çin komünist partisinin 1. Ulusal Sovyet Temsilciler Toplantısı Hazırlık Komisyonu'nda onaylanan "Çin Sovyet Cumhuriyeti Anayasa Taslağı"nda milletlerin kendi kaderini tayin etme haklarının kesin olarak tanınacağı ve uygulanacağı, Moğol, Uygur, Tibet, Miao, Li, Gaoli gibi zayıf ve küçük milletlerin devletten ayrılma haklarının tanınacağı, onların Çin Sovyet federasyonuna katılma veya ayrılmaya karar vermede tamamen özgür oldukları, kendi otonomilerini kurmaya karar vermede tamamen özgür oldukları ifade edilmiştir.<sup>6</sup> Çin komünistlerinin bu vaatleri Milliyetçi Çin Partisi hakimiyetini devirene kadar devam etmiştir.

#### B. Çin Komünistlerinin Sözlerinden Dönmesi

1949 yılına gelindiğinde, Çin komünistleri birden bire söylem değiştirmiş, daha önceverdiği vaatlerinden vazgeçmiştir. Önce Çin'deki milletlerin dağılım durumlarının Çin'de federasyon devlet yapısını mümkün kılmadığını ileri sürmüşlerdir. Daha önce dile getirdikleri "otonomi" söylemini ise göstermelik olarak uygulamaya mecbur olmuşlardır. 29 Eylül 1949'da Çin Halk İstişare Toplantısı'nın 1. Genel Toplantısı'nda onaylanan 7 bölüm ve 60 maddeden ibaret "Çin Halk Siyasi Kurulu'nun Ortak Programı"nın 6. bölümünün 50-53. madde-



leri Çin Halk Cumhuriyeti'nin milletlerle ilgili politikasını yansıtmaktadır. Ortak programın 50. maddesinde Çin Halk Cumhuriyeti sınırları içerisindeki milletlerin eşit olduğu, milletler arasında hakaretin yasaklandığı; 51. maddesinde azınlık milletlerin bulunduğu bölgelerde bölgesel otonomilerin uygulamaya konulacağı; 53. maddesinde azınlık milletlerin kendi dil ve yazılarını geliştirme, örf adetlerini koruma veya ıslah etme haklarına, dini inanç özgürlüğüne sahip olacağı ifade edilmiştir. Bu program 1954 yılındaki 1. Ulusal Halk Temsilciler Meclisi'nin 1. Toplantısı'nda yapılan "Çin Halk Cumhuriyeti Anayasası"na konulmuştur. 9 Ağustos 1952'de Merkezi Halk Hükümeti "Çin Halk Cumhuriyeti Milli Bölgesel Otonomi Uygulama Programı"nı ilan etmiştir. 7 bölüm ve 40 maddeden ibaret bu programın "1. Bölüm Genel İlkeler" kısmının 2. Maddesinde "Milli otonom bölgeler Çin Halk Cumhuriyeti topraklarının ayrılmaz bir kısmıdır. Milli otonom bölgelerin otonom organları merkezi halk hükümeti yönetimi altındaki birinci dereceli yerel hakimiyetlerdir, üst düzey halk hükümetlerinin yönetimini kabul ederler" denmektedir. Bu ifadeye göre, milli otonom bölgeler her hangi bir şekilde Çin Halk Cumhuriyeti'nden ayrılamazlar, kendi kaderlerini tayin etme talebinde bulunamazlar. Ancak merkezde toplanan yetkilerden sonra, belli ölçülerde otonomi yetkilerini paylaşırlar. Çin komünistleri bu kanunla Çin'deki azınlık milletlerin kendi kaderlerini tayin etme haklarıyla ilgili umut ve arzularını yok etmişlerdir. Otonomi hakkı tanınan azınlık milletlerin otonomi yetkilerini kullanmalarını da önemli ölçüde engellemişlerdir. Milli Bölgesel Otonom Bölgeleri'nin üst düzey idari yapısı ve kurumların idaresi otonomi hakkına sahip milletlerin üyelerinden oluşturulmuş ise de, siyasi karar verme yetkisi tamamen Çin komünist partisi ve merkezi hükümet kurumlarına aittir. Milli Bölgesel Otonom Bölgeleri'nin yerel siyasi karar yetkisi de

bölgedeki Çin komünist partisi grubunun elindedir. Çin komünist partisi örgütünün en üst düzey sorumlusu asla otonomi hakkına sahip milletlerin üyelerinden seçilmez. Çin Devlet Konseyi (Guo-wu-yuan) Basın Odası'nın 26.09.2009'te Pekin'de düzenlediği basın toplantısında, bir gazetecinin Uygur Otonom Bölgesi'ndeki yönetim kadrosuyla ilgili sorusuna, Çinli yetkililer Han Çinlilerin daha çok parti sekreterliği görevini üstlendikleri cevabını vermiştir. Bu durumda otonomi hakkı tanınan milletlerin gerçek anlamda otonomi yetkilerine sahip olmadıkları anlaşılmaktadır. Çin komünistlerinin amacı sınır bölgelerindeki idari yapıyı istediği gibi ayarlayıp bölgesel yetki bölünmesinin önüne geçmek ve bu suretle tek rejimli devlet yapısını güçlendirmek, azınlık milletlerin Çin'den ayrılma eğilimlerini önlemektir. Çin komünistleri bunun için çok ince bir planla aşağıdan yukarıya doğru milli otonomiler kurdular. Mesela Doğu Türkistan sınırları içerisindeki bölgesel otonomileri önce Kazak, Kırgız, Döngen, Moğol, Tacik ve Şiveler arasında paylaştırdılar, sonra Uygurlara otonomi verdiler. Uygurlar Doğu Türkistan genel nüfusunun büyük bir bölümünü oluşturmalarına rağmen, yerel otonom sistemi içerisinde söz sahibi olamadılar. Çin komünistleri otonom bölgelerde yönetim tabakalarını genişleterek Han nüfusu yerleştirmek suretiyle otonomi hakkına sahip milletlerin gücünü dağıttılar, yetkilerini böldüler. Mesela 15 Mart 1954'te kurulan Yanji Döngen Otonom Nahiyesi'nde Döngenlerin genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 32,7; 25 Mart 1954'te kurulan Çapçal Şive Otonom Nahiyesi'nde Şivelerin otonom bölge genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 28; 17 Temmuz 1954'te kurulan Mori Kazak Otonom Nahiyesi'ndeki Kazakların genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 33; 10 Eylül 1954'te kurulan Hobosar Moğol Otonom Nahiyesi'nde Moğolların genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 58; 17 Eylül 1954'te kurulan Taşkorgan Tacik Otonom



Nahiyesi'ndeki Taciklerin genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 78.10; 30 Eylül 1954'te kurulan Barköl Kazak Otonom Nahiyesi'nde Kazakların genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 31; 23 Haziran 1954'te kurulan Bayangol Moğol Otonom Vilayeti'nde Moğolların genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 35; 13 Temmuz 1954'te kurulan Börtala Moğol Otonom Vilayeti'nde Moğolların genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 24; 14 Temmuz 1954'te kurulan Kızılsu Kırgız Vilayeti'nde Kırgızların genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 36; 15 Temmuz 1954'te kurulan Sancı Döngen Otonom Vilayeti'nde Döngenlerin genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 37; 29 Kasım 1954'te kurulan İli Kazak Vilayeti (oblast)nde Kazakların genel nüfus yapısındaki oranı 53.47; 1 Ekim 1955'te kurulan Uygur Otonom Bölgesi'nde Uygurların genel nüfus yapısındaki oranı yüzde 75.40 olarak ayarlanmıştır.<sup>7</sup> Özel belirlenen idari tabakaya otonomi hakkına sahip milletlerin üyelerini değil, daha alt seviyedeki otonomi hakkına sahip milletlerin üyelerini yerleştirdiler. Böylece “yabancıları yabancılarla idare etme”, “nüfus yerleştirmek suretiyle gücü bölme” hedefine ulaşmaya çalıştılar. Çin komünistleri azınlık milletlerin ekonomik kalkınmasına yardım etme bahanesiyle Milli Bölgesel Otonomi Bölgeleri'nin idari yapısının kapsamını genişleterek Han Çinlilerini nakledip otonom hakkına sahip milletlerin bölgedeki nüfus oranını azınlığa düşürmeye çalıştılar.

### C. Milli Bölgesel Otonom Bölgeleri Kanunu

31 Mayıs 1984'te 6. Ulusal Halk Meclisi'nin 2. Toplantısı'nda onaylanıp 28 Şubat 2001'de 9. Ulusal Halk Meclisi Daimi Komisyonu'nda “Çin Halk Cumhuriyeti Milli Bölgesel Otonomi Kanunu Değiştirme Hakkındaki Karar”a göre düzeltilmiş “Milli Bölgesel Otonomi Kanunu” 7 bölüm ve 74 maddeden oluşmaktadır. Anayasaya göre düzenlenmiş olan bu kanunun 2. maddesinde

de “Milli otonom bölgelerin tümü Çin Halk Cumhuriyeti'nin ayrılmaz bir kısmıdır” ifadesi tekrar vurgulanmıştır. Bu kanunun 8. maddesinde “Üst düzey devlet organları milli otonom bölgelerin otonom organlarının otonomi yetkilerini kullanmalarını garanti ederler” denmektedir. Bu ifadeye göre, otonom bölgelerde otonomi yetkilerinin kullanılması devlet güvencesi altındadır. Ancak otonom bölgelerin otonomi yetkileri Han Çinlilerinin ellerinde olduğu için bu madde sözde otonomi hakkı tanınmış azınlık milletler için hiçbir anlam ifade etmemektedir. Uygur otonom bölgesinde otonom yetkilerinin paylaşımı ve kullanımı ile ilgili açıkça gözükten büyük sorunlar olmasına rağmen, merkezi hükümetin hiçbir denetimi söz konusu olmamaktadır. Uygur otonom bölgesindeki yetki sahibi Çinliler, Sheng Shih-tsai döneminde olduğu gibi, merkezi hükümetten bağımsız hareket etmektedirler ya da merkezi hükümetin gizli plan ve projelerini uygulamaya koymaktadırlar. Çünkü merkezi hükümetin uzun vadedeki planı Uygurları asimile etmektedir. Kanunun 10. maddesinde “Milli otonom bölgelerin otonom organları o bölgelerdeki milletlerin dil ve yazısını kullanma, geliştirme, kendi örf adetlerini muhafaza etme veya ıslah etme özgürlüğünü garanti ederler” denmektedir. Oysa Uygur, Tibet ve Moğol otonom bölgelerinde durum bunun aksını göstermektedir. Mesela İç Moğolistan Otonom bölgesinde Çin komünistleri Moğolları önce yoğun nüfus yerleştirme yöntemiyle asimile etmiş, sonra Moğolca eğitim veren okullar açıp kendi dillerini kaybetmiş Moğol çocuklarına Moğolca öğretmeye çalışmış, bunu komünist partinin lütfü olarak göstermişlerdir. Uygur otonom bölgesinde de okullarda Uygurca yasaklanarak Çince eğitime geçilmiştir. Kanunun 11. maddesinde “Milli otonom bölgelerin otonom organları her millet vatandaşlarının dini inanç özgürlüğünü garanti ederler” denmesine rağmen, Uygur otonom bölgesinde dini özgürlükten bahsedilemez. Ca-



miler açık ise de, içeri girip ibadet etmek yasaktır. Bu yasakları cami kapılarına astıkları tabelalarda açıkça görmek mümkündür. Kanunun 17. maddesinde "Otonom bölgenin başkanı, otonom vilayetin yöneticisi, otonom nahiyenin kaymakamı bölgesel otonomiye yürüten milletin vatandaşlarından olur" ifadesi bulunmaktadır. Milli bölgesel otonom bölgelerinde bu madde göstermelik olarak uygulanmıştır. Çünkü otonom bölge başkanı, otonom vilayetin yöneticisi ve otonom nahiyenin kaymakamları azınlık milletlerden ise de, bunlar komünist parti üyeleri arasından seçildiğinden ve komünist partisi örgütünün yönetimi altında olduğundan, gerçekte hiçbir karar alma yetkileri bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu madde bir göz boyama niteliği taşımaktadır. Kanunun 20. maddesinde "Üst düzey devlet organının karar, buyruk ve direktifleri milli otonom bölgenin reel durumuna uygun değilse, otonom organı o üst düzey devlet organının onayını aldıktan sonra, pratik olarak uygulamaya koyabilir veya yürütmeyi durdurabilir." ifadesi yer alır. Bu maddeye göre, merkezi hükümetin Çin'in diğer bölgeleri için uygulamaya koydukları, milli otonom bölgelerin durumuna uygun değilse, otonom bölgeler bunları uygulamaya koymayabilirler. Mesela merkezi hükümetin diğer bölgeler için uyguladığı planlı doğum politikası milli otonom bölgelerin durumuna uygun değildir. Çünkü bunlar adı üstünde azınlıktır. Bunların planlı doğuma ihtiyaçları yoktur, aksine çoğalmaları gerekir. Oysa Uygur otonom bölgesinde planlı doğum politikası acımasızca uygulanmış, Müslümanlarca günah sayılan zorunlu kürtaj uygulamasıyla Müslümanlar rencide edilmiştir. Kanunun 21. maddesinde "Milli otonom bölgelerin otonom organları görevlerini yerine getirirken, o milli otonom bölgelerin otonomi nizamındaki esaslara göre, o bölgede ortak kullanılan bir veya birkaç dil ve yazıyı kullanırlar, görev ifa ederken ortak kullanılan birkaç dil ve yazıyı birlikte kulla-

nanlar bölgesel otonomi yürüten milletin dil ve yazısını temel alırlar." denmektedir. Oysa Uygur otonom bölgesindeki devlet organlarında Uygur dilinin kullanılmadığı, bunun yerine tamamen Çince kullanıldığı herkesçe bilinmektedir. Kanunun 23. maddesinde "Milli otonom bölgelerdeki şirket ve meslek kurumları, devletin koyduğu esaslara göre, eleman kabul etmede önce azınlık milletlerden kabul ederler hem de köylerden ve hayvancılık bölgelerindeki azınlık millet ahalisinden kabul ederler." denmektedir. Uygur otonom bölgesinde ise, durum tam bunun aksidir. Bütün şirket ve meslek kurumlarında öncelik Han Çinlileridir. Bunu Devlet Konseyi (Guo-wu-yuan) Basın Odası'nın 26. 09. 2009 tarihli basın toplantısında Milli İşler Komitesi müdürü Yang Jin'in bir gazetecinin Uygur otonom bölgesindeki istihdamla ilgili sorusuna "Dil, örf adet ve kültür farklılığı dolayısıyla Uygurlar az işe alınıyor. Bu gerçektir. Onları eğitmek için program hazırlanıyor" şeklinde verdiği cevap da doğrulamaktadır. Bugün Çin'de işsizlik oranı en yüksek bölgelerin biri Uygur otonom bölgesidir. Kanunun 28. maddesinde "Milli otonom bölgelerin otonom organları yasalardaki esaslara göre, kendi bölgelerindeki doğal kaynakları yönetir ve korurlar. Milli otonom bölgelerin otonom organları yasalardaki esaslara ve devletin genel planlamasına göre, o bölgelerdeki açılabilir doğal kaynakları önce uygun bir şekilde açarlar ve ondan yararlanırlar" denmektedir. Bu maddeye göre, Uygur otonom bölgesinde bulunan petrol, doğalgaz, kömür, altın ve diğer doğal kaynaklar bölgeye ait olması gerekir. Ancak durum bunun tam tersidir. Çin'in enerji ihtiyacının yüzde 30'unu karşılayan petrol, doğalgaz ve kömür üzerinde yaşayan Uygurlar Çin'de en yoksul halklardan biridir. Çin'in iç kesimlerinde doğalgaz kullanımı yaygın iken, bazı Uygurlar köylerinde hala yakıt olarak tezek kullanılmaktadır. Kanunun 44. maddesinde "Milli otonom bölgelerin



otonom organları planlı doğumu, sağlam doğumu ve iyi bakmayı uygulamaya koyup her millet ahalesinin kalitesini yükseltirler” ifadesi bulunmaktadır. Bu ifadeye göre, planlı doğum politikası her millet ahalesinin kalitesini yükseltmek için uygulanmaya konmuştur. Oysa bu politikayla ulaşmak istenilen hedefin milli otonom bölgelerindeki azınlık milletlerin nüfus büyümesini kontrol altına alıp Han Çinlilerinin nüfusunu büyütme olduğu gayet açıktır. Mesela Uygur bölgesinde bir taraftan Uygur nüfusu kontrol altında tutulurken, diğer taraftan milyonlarca Han Çinlisi bölgeye nakledilmekte, bölgeye gelen Çinliler için doğum sınırlaması konulmamaktadır.

Bütün bunlar Çin’de uygulanan milli bölgesel otonomilerin gerçek otonomi olmadığını, sahte olduğunu ve göz boyama niteliği taşıdığını, dünya kamuoyunun anladığı otonomi ile Çinlilerin anladığı otonominin tamamen farklı olduğunu göstermektedir. Nitekim Devlet Konseyi (Guo-wu-yuan) Basın Odası’nın 26. 09. 2009 tarihli basın toplantısında Çinli yetkililer Çin’de uygulanan otonominin ne milli otonomi, ne yerel otonomi olduğunu açıkça dile getirmişlerdir. Oysa Uygurların istedikleri otonomi bu değildi. Şubat 1951’de Çin komünist Partisi Kuzeybatı Bürosu Milli İşler Komitesi’nin direktifi doğrultusunda Doğu Türkistan’a “fikir alma ve araştırma anketi” gönderip Uygurların Çin komünistlerinden beklentilerini sormuştu. Anketin “Şincan halkının otonomi ve halkların birlikteliğine olan tepkisi nasıldır” maddesindeki, “bize verilen otonomi ne tür bir otonomi olması gerekir?” sorusuna Uygurların verdiği cevap: “Bize verilen otonomi Çin Halk Cumhuriyeti sistemi içerisindeki otonom cumhuriyet olmalıdır. Otonom cumhuriyet Çin devlet armasını ve devlet bayrağını kullanmalı, ama devlet armasına otonom cumhuriyetin adı yazılmalıdır. Otonom cumhuriyetin askeri işleri ve diplomasisi Çin Halk Cumhuriyeti merkezi halk hükümetinin

idaresinde olmalıdır. Otonom cumhuriyet sınırları içerisinde bulundurulacak ordu yerlilerden oluşturulmalıdır, emniyet kısımları da yerli halktan teşkil edilmelidir. Eğitim ve kültürde Sovyetler Birliği’ndeki cumhuriyetler ile doğrudan ilişki kurma yetkisi verilmelidir. “Şincan” adı bırakılıp “Tiyanshan” veya “Türkistan” adı kullanılmalıdır.” şeklin de olmuştur.<sup>8</sup> Bundan anlaşılıyor ki, Uygurların istediği otonomi bugün dünyanın diğer bölgelerinde uygulanan gerçek anlamdaki otonomidir. Ancak Çinliler gerçek otonomi ile bağımsızlığa aynı şey diye baktıkları için, azınlıklara gerçek otonomi değil, sahte otonomiye reva görmüşlerdir. Gerçek otonominin ayrılıkçıları cesaretlendireceği, bağımsızlık taleplerini güçlendireceği, sonunda Çin’in parçalanacağı endişesiyle gerçek otonomi taleplerini hoş karşılamamaktadırlar. Dalay Lama’nın hakiki otonomi talebi böyle bir endişeyle reddedilmektedir. Aynı endişelerle insan hakları hiçe sayılmakta, gerçek otonomi veya bağımsızlık fikrini aklından geçirenler dahi acımasızca imha edilmektedir. Yine bu endişelerle otonom bölgelere yoğun bir şekilde Han nüfusu kaydırarak azınlıkları kendi bölgelerinde azınlığa düşürmeye, pasifize etmeye ve nihai olarak asimile etmeye çalışmaktadırlar. Dolayısıyla azınlık milletlerin önünde asimile olmaktan, yok olmaktan başka seçenek bırakılmamıştır.

-Mao Zedong’un Erken Dönemdeki Eserleri (6. 1912 - 1920), Hunan Neşriyatı, Changsha, 1990. Ona göre, Çin komünistlerinin Moğolistan, Doğu Türkistan, Tibet ve Qinghai halkının otonomi haklarını, kendi kaderini tayin etme haklarını elde etmelerine yardım etme sorumluluğu vardı. Eyaletlerin otonom olmaları Çin’in sonsuza dek parçalanmasına yol açmaz, aksine sonunda bir federe devlet yapısını oluşturacaktı.

-“Etnik Meselelerle İlgili Evraklar” , Çin Komünist Partisi Merkezi Parti Okulu Neşriyatı, Pekin, 1991, s. 15-16

-“Sun Zhongshan Eserleri”, Çin Neşriyatı, Pekin, 2000.

-“Etnik Meselelerle İlgili Evraklar”, s. 96

-“Etnik Meselelerle İlgili Evraklar”, s. 119

-“Etnik Meselelerle İlgili Evraklar”, s. 123-124

-Şincan Uygur Özerk Bölgesi Bazı Araştırma Materyalleri”, 1956.





# Çin'in Sincan-Doğu Türkistan Sorunu: Dünü, Bugünü, Geleceği

**Fatih ŞEN**

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi

İpek Yolundan günümüze kadar Doğu Türkistan, Doğu ile Batı arasında hem kültürel hem ekonomik köprü rolü üstlenmiştir. Dolayısıyla Doğu Türkistan jeopolitik konumu ve sahip olduğu yer altı kaynakları ile hem bölgesel hem de küresel politikada önemli bir yere sahiptir.

## Sorunun Tanımı

Çin'in Doğu Türkistan, Sincan (Xinjiang)<sup>1</sup> bölgesi, 1300'lü yıllarda İslam'ı kabul eden Uygur Türklerinin anavatanıdır. 1949'da Çin'de yeni kurulan komünist hükümet bölgeyi tamamen kontrolü altına almıştır. Çin'in beş otonom bölgesinden biri olan Doğu Türkistan, 1.6 milyon km<sup>2</sup>'lik yüzölçümüyle Çin'in toplam yüzölçümünün altıda birini kaplayan en büyük otonom siyasi bölgedir. Doğu Türkistan'ın 1/3'e yakını çöller (yaklaşık 600.000 km<sup>2</sup>'si), 90.000 km<sup>2</sup>'ni ormanlar ve geri kalanını da tarıma elverişli topraklar oluşturmaktadır. Geniş toprakları ve zengin doğal kaynaklarıyla Çin'in Kuzeybatı'sında yer alan Doğu Türkistan için Avrasya'nın tam ortası ya da bir başka ifadeyle Avrasya'nın kalbi denilebilir. Doğu Türkistan nüfusunun yaklaşık 19.25 milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.<sup>2</sup> Ülke nüfusunun % 8.98'ini oluşturan 55 etnik grup arasında Doğu Türkistan'daki Uygur Türkleri en kalabalık olandır.<sup>3</sup> Bölgenin öneminin farkında olan Pekin yönetimi demografik yapıyı değiştirmek üzere bölgeye Han Çinlilerini iskân politikası uygulamaktadır. Çin'in uygulamış olduğu bu politika bölgenin etnik merkezli çatışmalarının artmasına sebep olmuştur. Bugün neredeyse Uygur Türkleri ile Han Çinlilerinin nüfusları birbirine yakın hale gelmiştir. Han nüfusu Çinlilerinin sayısı her yıl ortalama % 8'lik bir artış göstermektedir.<sup>4</sup> Artış oranı 1980'lerde yirmi altı kat gibi inanılmaz bir rakama ulaşmıştır. Bu durum Doğu Türkistan'da yaşanan etnik gerilimlerin nedenleri hakkında net bir fikir vermektedir. Doğu Türkistan geçmişte tarihi İpek Yolu'nun merkezinde yer almış günümüzde ise doğu-batı enerji kaynaklarının ulaştırılması açısından stratejik bir öneme sahiptir. İpek Yolundan günümüze kadar Doğu Türkistan, Doğu

ile Batı arasında hem kültürel hem ekonomik köprü rolü üstlenmiştir. Bir başka ifadeyle Doğu Türkistan Uzak Doğu ile Avrupa'yı ve Asya'yı, Sibiryaya ile Güney Asya'yı bağlayan yolların kavşağında bulunmaktadır. Dolayısıyla Doğu Türkistan jeopolitik konumu ve sahip olduğu yer altı kaynakları ile hem bölgesel hem de küresel politikada önemli bir yere sahiptir. Bölgenin sahip olduğu jeo-stratejik, jeopolitik ve jeo-ekonomik önemin farkında olan Çin yönetimi, Uygur nüfusuna yönelik asimilasyon politikasını uluslararası kamuoyunun tepkisine rağmen, özellikle Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni uluslararası siyasi yapılanmaya paralel olarak arttırmıştır. Bu yeni uluslararası sistemde Çin, ekonomik ve askeri anlamda gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmasına rağmen uluslararası anlamda kendi kapasitesinin üstünde bir rol oynamaya başlamıştır. Bundaki en önemli faktörler, BM Güvenlik Konseyi üyeliği, hızlı büyüyen ekonomisi, nüfusu ve jeopolitik konumudur.

## Sorunun Tarihsel Arka Planı

Çin günümüzde Doğu Türkistan'ın, eski çağlardan beri Çin anavatanının vazgeçilmez bir parçası olduğu propagandası yapmaktadır. Ancak Çin sınırları tarihi uzmanı Owen Lattimore'un belirttiği gibi Çinliler Orta Asya'da varlıklarını hiçbir zaman aralıksız sürdürememiş 2000 yıllık tarihlerinin sadece 425 yılında, dönem dönem kontrolü ellerinde tutmuşlardır.<sup>5</sup> Çin'in bölgeyi işgali aşamalar halinde gerçekleşmiştir. İlk dalga 1755 yılında başlamış, Çin ile Cungar ittifakı Doğu Türkistan'ın işgalini hızlandırmıştır. Çinliler Cungarların bağımsızlığını ortadan kaldırmış ve İli bölgesini kendi hâkimiyetleri altına almıştır. 18 Kasım 1884 yılında Çin İmparatoru'nun emriyle bölgeye "yeni toprak" anlamına gelen "Sincan" ismi verilmiştir. Böylece 1944 yılına kadar sürecek olan "İkinci Çin İstilas"ı dönemi başlamıştır. Rusların Batı Türkistan'ı istilas sırasında ortaya çıkan Yakup Bey Devleti İngilizler tarafından desteklenmiştir. Bu desteğin altındaki temel faktör İngilizler Urimçi'de meydana gelen olaylar kısa süre-de Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki diğer şehirlere yayıldığı için bu devletin hem Rusya hem

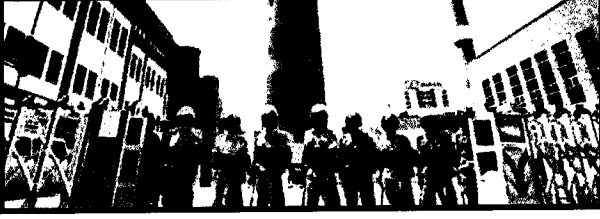


Çin'e karşı bir tampon bölge olarak kullanılması düşüncesidir. Bu devlete Osmanlı da silah ve askeri teçhizat yardımında bulunmuştur.<sup>6</sup> İkinci Çin istilası da Çinliler için bölgede tam bir istikrar oluşturamamış, 1933 ve 1944 yılında çıkan isyanlar sonrası 10 yıl arayla iki milli devlet kurulmuştur. 1938 yılında Çin Komünist Partisi'nin altıncı kurultayında "Çin'deki azınlık milletler Çinlilerle eşit haklara sahip olacak" ifadesi bölge halkını komünist güçler yanında yer almaya itmiş ve komünistlerle birlikte Çan Kay Şek kuvvetlerini mağlup ettikten sonra Çin hâkimiyetini kabul etmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı sonrası Orta Asya'yı bütünüyle Rus egemenliğine bırakmak istemeyen Çin kuvvetleri 29 Eylül 1949 yılında Urumçi'yi işgal etmiş 1951 yılına geldiğinde ise tüm Doğu Türkistan'ı kontrolleri altına almıştır. Bu işgale karşı Osman Batur liderliğinde başlatılan direniş hareketi bastırılmış ve 1953 yılına kadar 100.000'den fazla Doğu Türkistanlı öldürülmüştür<sup>7</sup> 1 Ekim 1955 tarihinde ise Çin yönetimi, Doğu Türkistan Otonom Bölgesi'nin kuruluşunu ilan etmiştir. Bu işgal Çin'in günümüze kadar hâkimiyetinin sürmesini sağlamıştır. Günümüzde Doğu Türkistan'ın Orta Doğu ve Orta Asya'nın istikrarsız bölgeleriyle, Çin'in yoğun nüfuslu iç bölgeleri arasında bir tampon görevi gördüğünü söylemek mümkündür. Bugün Doğu Türkistan'ın Çin için önemi iki noktada özetlenebilir: nüfus ve doğal kaynaklar. Dünya karasının % 7'sini kaplayan ancak dünya nüfusunun ise % 22 sini doyurmak zorunda olan Çin için Doğu Türkistan'daki Tarım ve Turfan bölgelerinin tarımsal üretimlerine ihtiyacı vardır. Çin'in kırsal kesimdeki işsizlik sorununun (kırsal kesimlerde işsizlik oranı % 20'lerdeyken, bu oran şehirlerde % 4.3'tür) sonucu olarak 2020 yılına kadar kırsal kesimden şehirlere 300 mil-yon kişinin göç etmesi beklenmektedir. Bu durum Pekin yönetiminin 2020 yılına kadar her dört ayda bir New York büyüklüğünde bir kenti kurmaları anlamına gelmektedir. Pekin hükümeti kırsal bölgelerdeki bu işsiz nüfusu Doğu Türkistan'a yerleştirmekte ve bu durum Uygurlar ile Han Çinlileri arasında etnik gerilimlere neden olmaktadır. Çin için günümüzde en önemli sorunlardan bir tanesi de hızlı gelişen sanayinin ihtiyacı olan petrolün tedarik edilmesidir. ABD ve Japonya'dan sonra dünyanın üçüncü büyük enerji tüketicisi haline gelen Çin, hızlı büyüyen ekonomisiyle artan enerji ihtiyacını bir stratejik-güvenlik meselesi olarak görmektedir. 1993'te petrol ithalatçısı haline gelen Çin, 1995'te günde 400.000 varil petrol ithal etmiştir. Hızla büyümeye devam eden ekonomisiyle Çin'in önümüzdeki on yılda

Japonya'yı geçerek günde 10.5 milyon varil petrol ithal etmesi beklenmektedir. Ekonomik kalkınmaya dayalı iç siyasi istikrar modelinin sürdürülebilmesi için Çin'in Doğu Türkistan'daki hidrokarbon ve petrol kaynaklarına olan ihtiyacını da gözler önüne sermektedir.<sup>8</sup> Çin'in enerji ihtiyacının büyük kısmını karşıladığı Sincan Uygur Özerk bölgesinden kolay kolay vazgeçmeyeceği görülmektedir. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir: Önümüzdeki dönemde petrol ihtiyacı daha da artacak olan Çin, çoğunluğu Orta Doğu'da bulunan petrol ihracatçısı ülkelerle olumlu ilişkiler kurmak zorundadır. Çin'in Doğu Türkistan bölgesindeki Türk ve Müslüman nüfusla olan sorunları nedeniyle Orta Doğu'daki İslam devletlerinin Çin karşıtı politikalara yönelmesi olasılığının önlenmesi gerekmektedir. ABD'nin Çin'e karşı kullandığı Tayvan kozuna karşılık Çin'in ABD'ye karşı Orta doğu kozunu kullanması gerekliliği de söz konusudur.<sup>9</sup>

#### ABD-Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu:

1990'ların ikinci yarısından itibaren, Washington yönetimini rahatsız eden en önemli gelişmelerden biri Çin'in Orta Asya bölgesinde artan rolü olmuştur. ABD ile yakın ilişkilere sahip ve Çin ile uzun sınırlar paylaşan Kazakistan ve Kırgızistan yönetimleri, Çin'in bölgede artan ekonomik ağırlığına, Doğu Türkistan'daki istikrarsız ortama ve Pekin'le olan sınır ihtilaflarına Washington'un dikkatini çekmek için çaba harcamıştır.<sup>10</sup> Çin medyasının, 2001 öncesi ve sonrasında Uygur milliyetçilerini tanımlama konusundaki üslubu uluslararası konjonktürün de etkisiyle "ayrılıkçılardan", "köktendinci teröristlere" şeklinde değişim göstermiş ve eliyeye yakın Uygur grubu terörist ilan edilmiştir. ABD-Çin ilişkilerinde Washington yönetiminin Doğu Türkistan sorununa yönelik 11 Eylül saldırılarından sonra farklı politikalar izlediği görülmektedir. Bunun temelinde 11 Eylül sonrasında ortaya çıkan bölgesel ve uluslararası gelişmelerin rol oynadığı söylenebilir. ABD'nin değişen öncelikleri Çin medyası tarafından iyi kullanılmış, "Müslüman Uygur", "Uygur teröristleri", "Cihat" ve "Doğu Türkistan" kelimeleri sıkça kullanılmaya başlanmıştır. ABD-Çin ilişkilerinin değişmesinin temelinde ABD'nin Afganistan'a müdahalesi ve sonrasında Orta Asya'ya yerleşmesi çabaları yatmaktadır. Uygurlar, Çin güvenlik güçlerinin sert müdahalesinin olayların büyümesinin sebebi olduğunu ifade etti. Hart L. Armitage'in Ağustos 2002 sonunda Çin'e yaptığı iki günlük ziyaret sırasında, Doğu Türkistan



İslami Hareketi (ETİM),<sup>11</sup> Usame bin Ladin ve elKaide ile bağlantılı olduğu gerekçesiyle, Pekin yönetiminin çabalarıyla ABD'nin "terör listesi"ne alınmıştır. ABD'nin ETİM'i terörist örgütler listesine almasından sonra Birleşmiş Milletler de (BM) ETİM'i resmen terörist örgüt olarak sınıflandırmıştır. Bu karar, ETİM'in "sivil lere saldırılar düzenlediği" gerekçesine dayanmıştır.<sup>12</sup> 2002 yılında ABD tarafından ETİM (Doğu Türkistan İslami hareketi)'in ve Doğu Türkistan Kurtuluş Örgütü (ETLO)'nun terörist örgütler olarak listeye alınması sonrasında Çin'in bölge üzerindeki baskısı daha da artmıştır.<sup>13</sup> 11 Eylül sonrasında ilk altı ayında yaklaşık 3000 kişi tutuklanmış, birçok insan uzun süreli hapis cezasına çarptırılmış veya idam edilmiştir. Ancak Washington'un, şiddet yanlısı olmayan Doğu Türkistan Ulusal Kongresi ve Bölgesel Uygur Organizasyona verdiği destek arttırmıştır.<sup>14</sup> Ayrıca Washington, Çin'de insan hakları ve özgürlüklerinin geliştirilmesi gerektiğini de vurgulamaya devam etmektedir. ABD, bölgeye insan hakları açısından yaklaşmakla beraber bölgedeki Uygur Türkü varlığını da siyasi olarak destekler görmektedir. 14 Eylül 2004 tarihinde 14 kişiden oluşan "Doğu Türkistan Cumhuriyeti Hükümeti" Kongre üyesi Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Qing Gang, Pekin'de düzenlediği olağan basın toplantısında, Türkiye'nin konuyu BM Güvenlik Konseyine götürmesi ile ilgili soruyu yanıtlarken, sorunun Çin'in iç işi olduğunu, diğer ülkelerin bu olayın iç yüzünü kavrayıp, ülkenin birliğini, toprak bütünlüğünü ve etnik dayanışmayı korumak amacıyla harcadıkları çabaları anlayışla karşılamaları ve desteklemelerini beklediklerini ifade etmiştir. Jo Ann Davis'in girişimiyle ABD parlamento binasında kurulmuş olması bu düşünceyi desteklemektedir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken bir diğer konuda ABD'nin bölgeye yönelik Pan-Türkist politikalar izlediği imajıdır. Oysa ABD, Kafkaslar ve Orta Asya'da olduğu gibi Doğu Türkistan'a yönelik de Pan-Türkist politikalar izlememektedir. Çin'in Doğu Türkistan'daki baskılarına karşı ABD'nin insan hakları temelinde dile getirdiği sert olmayan tepkileri iki olumsuz sonuç meydana getirebilecektir. Bunlardan birincisi Doğu Türkistan'daki milliyetçi düşünceyi ortadan kaldırmak için Çin'in gelecekte yapabileceği askeri girişimler, Çin hükümeti ve medyası tarafından teröre karşı savaş" olarak adlandırılabilir ve hatta bu konuda uluslararası toplumun desteğinin istenmesini sağlayabilecektir. İkincisi ise bu duruma karşı ABD girişimlerinin ters tepki doğurabileceğidir. Böylece Uygurlar Doğu

Türkistan'daki Çin uygulamalarına karşı etkisiz kalan ABD politikalarına yönelik öfke duyacaklar ve bu durum Uygur Türklerinin daha da radikalleşmelerine yol açabilecektir. Uluslararası ilişkilerde baskın güç statükoyu devam ettirmek isterken, yükselen gücün bunu değiştirmeye çalıştığı görülmektedir. Günümüzde her ne kadar Çin bu kavramın uzağında politikalar uygulamaktaysa da küresel iktisadi sistemle bütünleşmesi ve dünya pazarlarındaki etkisi nedeni ile ABD'yle çıkar çatışması içine girebilecektir. Tüm bu gelişen olaylar ortaya koymaktadır ki Türkiye ABD'nin bölgeye yönelik politikalarını iyi analiz etmeli ancak Doğu Türkistan konusunda Çin'e karşı kendi politikalarını üretmelidir.

#### **Türkiye-Çin İlişkilerinde Doğu Türkistan Sorunu:**

Türkiye-Çin ilişkilerinin başlangıcı 1925 yılına dayanmaktadır. 1929 yılında Türkiye Nanking'de ilk diplomatik misyonunu açmıştır. Sonrasında gelişen ilişkiler Çin'in 30 Temmuz 1940 tarihinde İstanbul'da Konsolosluk açmak için başvurmasıyla bir adım ileri taşınmıştır. Ancak bununla birlikte Asya coğrafyasını devamlı olarak geri planda görme eğiliminde olduğu söylenebilecek olan Türkiye'nin 1938 yılından sonra Türkistan coğrafyasındaki insanları tanımak, onlara kendini anlatmak adına herhangi bir çaba içinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu hazırlıksızlık Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla Batı Türkistan'da bağımsızlıklarını kazanan Türk Cumhuriyetlerine karşı doğru politikaların oluşturulmasının önüne geçmiştir. Türkiye yıllarca Asya'ya ait kapsamlı bir politika üretememiş, Asya'nın giderek artan önemini Batı merkezli bir yaklaşımla ikinci planda görme yanlılığına düşmüştür. Tarihi ve kültürel bağlarından dolayı Türkiye'nin konumu, diğer devletlerle kıyaslandığında kendisine bazı üstünlükler kazandırmaktadır. Coğrafi konumu, jeopolitik ve jeostratejik özelliklerinin taşıdığı önem, Türkiye'yi bölge ile yakından ilgilenmek zorunda bırakmaktadır. 1998 yılı sonunda Uygurların 18 ülkedeki 40 lideri İstanbul'da bir araya gelip bağımsızlığın savunulması için Doğu Türkistan Milli Merkezi'ni oluşturmuştur. Bu yapılanma Doğu Türkistan'ın bağımsızlığının şiddet içermeyen yollarla sağlanmasını, tüm direniş organizasyonlarının bu merkez etrafında toplanmasını amaçlamaktadır. Çin Devlet Başkanı Ziang Zemin Nisan 2000 tarihindeki Türkiye ziyaretinde iki ülkenin de Doğu Türkistan jeopolitik konumu ile hem bölgesel hem de küresel politikada önemli bir yere sahip. Ulusal



birlik, sınırsal bütünlük, terörizm, bölücülük ve kökten dincilik konularında sıkıntılar yaşadığını belirtmiştir.<sup>15</sup> 17 Şubat 2001 tarihinde Türkiye ile Çin arasında "sınır ötesi suçlara karşı işbirliği" antlaşmasının imzalanması ile sonuçlanan görüşmelerde Doğu Türkistan'daki Uygur Türkleri konusunun terörizme karşı mücadele kapsamında gözden geçirildiği belirtilmiştir. Çin'in İran, Ermenistan ve Kıbrıs'a yaklaşımları ve Orta Doğu ile Orta Asya'ya yönelik politikalarının Türkiye'ye etkileri ve Doğu Türkistan sorununa bakışı Türkiye'de gündeme gelmeyen ve tartışılmayan temel konular olarak göze çarpmaktadır. Bazı Çinli stratejistler Türkiye'nin "Adriyatik Denizinden Çin Seddi'ne Kadar Türk Dünyası" yaklaşımı sergilediğini ve Pantürkizm'den tarih boyunca vazgeçmediğini belirtmektedir. Bu stratejistlere göre Türkiye hala Doğu Türkistan bölücülerini korumaya ve yardım etmeye devam etmektedir.

### 5 Temmuz Olayları

5 Temmuz gecesi Urumçi'de meydana gelen olaylar kısa sürede Doğu Türkistan Özerk Bölgesi'ndeki diğer şehirlere yayılmış bölgede meydana gelen olaylar birkez daha uluslararası toplumun ve Türk kamuoyunun dikkatini bölgeye çevirmiştir. Meydana gelen olaylarda Çin resmi ajansı Şinhua, 184 kişinin hayatını kaybettiğini ve 1000'den fazla yaralının olduğunu duyurmuştur.<sup>16</sup> Ancak gerek uluslararası kaynaklar gerek Uygur diasporası ölü ve yaralı sayısının çok daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Örneğin Dünya Uygur Kurultayı sözcüsü Dolkun İsa BBC'ye verdiği mülakatta yerel kaynaklardan aldıkları bilgiler doğrultusunda ölü sayısının 600'den fazla olduğunu açıklamıştır.<sup>17</sup> Bununla birlikte Şinhua olaylarla ilgili olarak on yıllardır görülmeyen ölçüde kanlı etnik atışmaların meydana geldiğini duyurmuştur. Çıkan olayların 1989'daki Tiananmen olaylarından sonra meydana gelen en kanlı olaylar olduğu bağımsız kaynaklar tarafından ifade edilmiştir. Çin kaynakları olayların 25 Haziran'da Guangdong'da<sup>18</sup> bir fabrikada çıkan kavgada 2 Uygur'un öldürülmesi üzerine başladığını bildirmiştir. Uygurlar, Urumçi'deki olayların Guangdong'ta meydana gelen olayların Çin hükümeti tarafından yeterince araştırılmaması ve faillerinin bulunamaması üzerine şiddete başvurulmadan protesto edilmek istendiğini ancak Çin polislerinin sert müdahalesinin olayların büyümesinin sebebi olduğunu ifade etmişlerdir. Olaylardan sonra Pekin yönetimi olaylarda rolü olanların ağır şekilde

cezalandırılacağını açıklamasına rağmen olaylar devam etmektedir. Çıkan olaylar nedeniyle Çin Devlet Başkanı Hu Jintao İtalya'da gerçekleştirilmekte olan G-8 zirvesinden bitmeden ayrılmış ve Pekin'de Politbüro toplantısında gelişmeleri değerlendirmiştir. Pekin yönetimi, olaylarla ilgili olarak Uygur Amerikan Derneği Başkanı Rabia Kader'i<sup>19</sup> kışkırtıcı olarak suçlamış, Kader'in "Doğu Türkistan İslami Hareketi (ETİM)" ile birlikte hareket ederek olayları başlattığını ifade etmiştir. Dünya Uygur Kongresi ve Uygur-Amerikan Derneği Başkanı Rabia Kader Çin yönetiminin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki çatışmalardan kendisinin sorumlu olduğu yönündeki açıklamaları reddederek Doğu Türkistan'da bulunan aile ve akrabalarının hayatlarından endişe ettiğini açıklamıştır.<sup>20</sup> Doğu Türkistan Özerk Bölgesi yönetimi başkanı Nur Bekri de, yaptığı televizyon konuşmasında "Terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılık olmak üzere üç güç, 26 Haziran'da Guandong Eyaletindeki bir oyuncak fabrikasında Uygur ve Han işçiler arasında meydana gelen kavgayı, kaos yaratmak için kullandı" açıklamasını yapmıştır. Meydana gelen olaylardan sonra ABD Dışişleri Bakanlığı olayların biran önce durdurularak sükûnetin sağlanması ve Çin'in şiddet eylemlerinden kaçınması gerektiğini ifade etmiştir. Çin'in Uygur Özerk Bölgesi'ndeki uygulamalarını eleştirmek ve Rabia Kader'e destek amacıyla ABD Kongresi'nin alt kanadı olan Temsilciler Meclisi'nin iki üyesinin, Cumhuriyetçi Parti'den California Temsilcisi Dana Rohrabacher ve Demokrat Partili Massachusetts Temsilcisi William Delahunt, desteğiyle kaleme alınan tasarı meclis başkanlığına sunulmuştur. Tasarının önümüzdeki haftalarda genel kurulda oylanması beklenmektedir. Tasarıda Pekin yönetiminin "Terörle Savaş"ın stratejik amaçlarını manipüle ederek Uygurları baskı altında tuttuğuna ve Doğu Türkistan bölgesine Han Çinlileri yerleştirerek, Uygurları azınlık konumuna indirgediğine dikkat çekilmiştir.<sup>21</sup> BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri Navi Pillay, Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde meydana gelen olaylarda can kaybı olmasından endişe duyduğunu ifade etmiş, pazar günü bölgede meydana gelen olaylarda 150'den fazla kişinin hayatını kaybettiğini, 800'den fazla kişinin de yaralandığını hatırlatarak, bir günden kısa sürede bu kadar insanın öldürülmesinin ve yaralanmasının olağanüstü olduğuna dikkati çekmiştir. Pillay, Çinli yetkililer ile Han Çinlileri ve Uygur Türkleri liderlerinin şiddetin daha fazla yayılmasını engellemenin yolunu aramaları gerektiğini söyleyerek barışçıl gösterilere izin



verilmesi gerektiğini belirtmiştir. Pillay, yetkililerin güvenliği sağlamak zorunda olduğunu, ancak sadece insan hayatını korumak için zaruri olması durumunda güce başvurmaları gerektiğini de söylemiştir.<sup>22</sup> Uluslararası sivil toplum kuruluşları da meydana gelen olaylar karşısında tepkilerini kısa zaman içinde göstermiştir. Uluslararası Af Örgütü, Urumçi'de, 5 Temmuz 2009 günü protesto gösterilerinin şiddetlenmesi sonucu 140 kişinin öldürüldüğünü belirten raporlar üzerine derhal bağımsız ve tarafsız soruşturma başlatılması çağrısında bulunmuştur. Uluslararası Af Örgütü Asya-Pasifik Yardımcı Direktörü Roseann Rife, "Çinli yetkililer, ölen ve gözaltına alınanlar için hesap vermeliler. Barışçıl bir şekilde görüşlerini dile getirdikleri veya dernek kurma ve toplanma özgürlüklerini kullandıkları için gözaltına alınanlar derhal salıverilmelidir. Ölüm cezasına başvurmadan, uluslararası standartlara uygun adil mahkemelerin görevlendirileceği adil ve tam bir soruşturma başlatılmalıdır" demiştir. Roseann Rife "Trajik bir şekilde ölümler gerçekleşmiştir. Ölümlerden sorumlu herkesin adalet önüne çıkarılması için derhal bağımsız soruşturmanın başlaması şarttır. Yetkililer ya da göstericilerin sebep olduğu şiddet ve suiistimaller hiçbir şekilde gerekçelendirilemez." ifadelerini kullanmıştır.<sup>23</sup> İslam Konferansı Örgütü (İKÖ) de Doğu Türkistan'da yaşanan olayların ardından harekete geçmiştir. Genel Sekreter Ekmelettin İhsanoğlu'nun talimatı üzerine Cidde'deki genel merkezde bazı üye ülkelerin dışişleri bakanlarıyla temasa geçilerek bilgi alışverişinde bulunulmuştur. İhsanoğlu, yaptığı açıklamada Doğu Türkistan'da özellikle siviller arasında meydana gelen çok sayıda can ve mal kayıplarının giderek kötüleşen durum hakkında derin endişe taşıdığını ifade etmiştir. Uygurların korku ikliminde yaşamaya zorlanmalarından duyduğu derin üzüntüyü ifade ederek Çin hükümetine Uygurların ve tüm Doğu Türkistan'daki sivillerin normal yaşamlarına geri dönmeleri için barış ve huzur ortamını yeniden tesis etmeleri çağrısında bulunmuştur.<sup>24</sup> Olayların meydana gelmesinden sonra Türkiye'de Doğu Türkistan'da yaşananlara karşı tepkiler gecikmemiştir. Dışişleri Bakanlığı 6 Temmuz ve 8 Temmuz 2009 tarihli iki açıklama yapmıştır. Açıklamalarda Türkiye'nin Doğu Türkistan'da meydana gelen olayları yakından ve kaygıyla izlediği olaylardan derin üzüntü duyduğu ifade edilerek Hükümette ve Türk kamuoyunda endişe taşındığı ifade edilmiştir. Ayrıca Ankara'daki Çin Büyükelçiliği maslahatgüzarının da Bakanlığa davet edilerek

olaylar hakkında açıklama istendiği, kendisinden ayrıntılı bilgi alındığı, duyulan üzüntü, kaygılar ve bu olaylara sebebiyet verenlerin en kısa zamanda tespit edilerek adalet önüne çıkarılmasına ilişkin beklentiler açık bir şekilde dile getirilmiştir.<sup>25</sup> Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'da Doğu Türkistan'da meydana gelen olayları derin bir üzüntü ve kaygıyla izlediklerini ifade ederek olaya sebep olan kişilerin bir an önce tespit edilerek bölgede barışın ve huzurun yeniden sağlanması konusunda Çin Hükümetine çağrıda bulunmuştur. Davutoğlu, "Çin ile ilişkilerimiz son dönemde iyi bir durumda, Ümit ederiz ki bu gerilim durur. Bölge için gerçekleşecek huzur için hükümet olarak hazırız" beyanatında bulunmuştur. Başbakan Erdoğan ise İtalya'da ki G-8 zirvesinden sonra yaptığı açıklamalarda olayların akabinde yapmış olduğu değerlendirmelerde kullandığı "vahşet" kavramının arkasında durduğunu ve Uygurlara yapılanların soykırımı (Genocide) andırdığını ifade etmiştir. Başbakan Erdoğan gelişmeleri Türkiye olarak BM Güvenlik Konseyine taşıyacaklarını da ifade etmiştir. Başbakan ayrıca, "bir taraftan evrensel değerleri konuşacağız, insan haklarını konuşacağız, öbür taraftan bunlara seyirci kalacağız; bu olacak iş değil" diyerek tepkisini göstermiştir.<sup>26</sup> Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç da yaptığı açıklamada Türkiye'nin bu vahşeti dünyaya en geniş şekilde anlatacağını ve meydana gelen insan hakları ihlallerinin önlenmesi için tüm girişimlerin yapılacağını söylemiştir. Türk resmi makamları Türkiye'nin Çin'in toprak bütünlüğüne hassasiyet gösterdiğini ancak tarihsel bağlardan ve insan haklarından kaynaklanan gerekçelerle Türkiye'nin gelişmelere taraf olduğunu sıklıkla ifade etmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinden de tepkiler meydana gelmiştir. Milletvekilleri Çin-Türk Dostluk grubundan istifa etmiştir. Sivil toplum kuruluşları (STK) da kısa sürede Çin'deki gelişmeleri protesto etmiştir. Tüketiciler Birliği Derneği Çin mallarının kullanılmaması konusunda boykot çağrısı yapmıştır. Türkiye'deki çeşitli STKlar başta İstanbul Taksim'de olmak üzere yurdun çeşitli bölgelerinde ortak bir basın açıklaması yaparak Çin'in uygulamalarını ve yaşananları protesto eden basın açıklamaları yapmıştır. Cuma namazı çıkışı sonrasında birçok ilde Doğu Türkistan'da ölenler için giyabi cenaze namazları kılınmıştır. Çin'deki olayların, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'ün 23 Haziran'da gerçekleşen Çin ziyaretinin hemen ardından meydana gelmesi Türk kamuoyu tarafından manidar bulunmuştur. Türk kamuoyu, Doğu



Türkistan bölgesini Cumhurbaşkanı Gül'ün ziyaretinden önce en son 1992 yılında Başbakan Yardımcısı Devlet Bahçeli'nin ziyaret ettiğini ve o ziyaret sonrasında da bölgede olayların çıktığını tartışmıştır. Türkiye'nin bu tepkilerine karşılık Çin'in yanıtı gecikmemiştir. Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Qing Gang, Pekin'de düzenlediği olağan basın toplantısında, Türkiye'nin konuyu BM Güvenlik Konseyine götürmesi ile ilgili soruyu yanıtlarken, sorunun Çin'in iç işi olduğunu, diğer ülkelerin bu olayın iç yüzünü kavrayıp, ülkenin birliğini, toprak bütünlüğünü ve etnik dayanışmayı korumak ve toplumsal istikrarı sağlamak amacıyla harcadıkları çabaları anlayışla karşılamaları ve desteklemelerini beklediklerini ifade etmiştir.<sup>27</sup>

## Sonuç

Dünyanın alan olarak en büyük 4. ülkesi olan, dünya nüfusunun yaklaşık altıda biri olan 1.3 milyar nüfusu, BM Güvenlik Konseyi daimi üyeliği, geniş pazarı ve jeopolitik konumu, 2050 yılında dünyanın en büyük nükleer gücü olması beklentisi birçok gözlemcinin Çin'i 21. yüzyılda süper güç olacağı öngörüsünde bulunmaya itmektedir. Ancak, Çin'in bölgeye demografik yayılımından aynaklanan sorunlarının var olması, Hindistan'la sınır sorunlarını çözememesi, kendi içindeki Doğu Türkistan, Tayvan ve Tibet sorunları, ekonomisinin yabancı yatırımlara bağımlılığı, işsizlik ve sosyal sigorta sorunları, silahlı kuvvetler teknolojisinin demode olması, çevre sorunları, bölgeler arasındaki yaşam standardı farklılıkları, gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve giderek ithalata bağımlı hale gelen enerji ihtiyacı Çin'in süper güç olmasının önündeki en önemli engeller olacaktır. Her ne kadar Çin resmi söyleminde Mao'dan günümüze kadar "küresel güç" kavramından uzak durulmuş, "bölgesel bir güç" olması gerektiği söylenmişse de bundaki asıl faktör Çin yöneticilerinin hala ekonomik ve askeri anlamda büyük güçlerin seviyesinde olmadığını farkında olmalarıdır. Doğu Türkistan konusunda Pekin yönetiminin alacağı her siyasi, ekonomik ve kültürel karar Çin içindeki tüm azınlıkları etkileyecektir. Sonuç olarak Doğu Türkistan'daki istikrar ve gelişim tüm ülkenin gelişim ve istikrarını etkileyen en önemli faktörlerdendir. Bu bağlamda, Çin'in Uygurlara yönelik politikasında herhangi bir yumuşamaya gitmeyeceğini, hatta gelecekte bu baskılarını daha da arttıracığını öngörmek mümkündür. Küresel anlamda günümüzün baskın gücü ABD'ye rakip olabilecek seviyeye gelmeden "küresel güç" iddiasını diğer iç sorun-

larıyla birlikte en önemlisi Doğu Türkistan sorununu çözmeden gündeme getiremeyecektir. 5 Temmuz olayları bir kez daha göstermiştir ki Çin için Doğu Türkistan'daki gelişmeler Çin'in Ulusal ve uluslararası konumunu büyük ölçüde etkilemektedir. Pekin yönetiminin azınlık ve insan hakları çerçevesinde bu sorunu en kısa zamanda çözmesi gerekmektedir. Türkiye-Çin ilişkilerinde ise öncelikle Pantürkizm'in Türkiye'nin devlet politikası olmadığını, Uygur sorununun Çin Halk Cumhuriyeti'nin iç sorunu olduğunu bununla birlikte insan hakları ihlallerine Türkiye'nin sessiz kalamayacağını sıklıkla vurgulaması gerekmektedir.

## DİPNOTLAR

- (1) Çin'de beş özerk bölge Tibet, Sincan (Uygur), İç Moğolistan (Moğollar), Guangxi (Zhuang Etnik Grubu, Ningxia (Hui Çinlileri), 4 belediye (Sincan, Pekin, Sichuan ve Tianjin) merkezi hükümetin dış işlerini ve korumasını yönettiği iki "özel idari bölge" (Hong Kong ve Macao) bulunmaktadır. Çin yönetimi resmi olarak Doğu Türkistan yerine "Xinjiang" (Sincan) adını kullanmaktadır. Geri kazanılmış vatan anlamında kullanılan bu kelime, ilk kez Macu Qing hanedanlığı döneminde kullanılmaya başlanmıştır. Bu çalışmada Doğu Türkistan adı kullanılacaktır.
- (2) Çin resmi rakamlarına göre Uygurların nüfusu 8.345 milyon ve nüfusun % 43.35 ini oluşturmaktadır. Uygurların dışında nüfusun 8.204 milyon ile %43.02'i Çinli (Han), %7.5'i Kazak, %6.5'u ise Hui (Müslüman Çinliler), Moğol, Kırgız, Özbek ve Taciklerden oluşmaktadır. Çin'in Sincan Uygur Özerk Bölgesi hakkındaki resmi nüfus ve etnik bilgileri için bkz. Li Sheng (ed.), Xinjiang of China Its Past and Present, Qin Min (translator), Xinjiang People's Publishing House, Urumqi, 2005, p. 4.
- (3) US Department of State, China Country Report on Human Rights Practices for 1997.
- (4) Liza Steele, Raymond Kuo, 'Terrorism in Xinjiang', Ethnopolitics, Vol. 6, No. 1, March 2007, p. 3.
- (5) Willem Van Kemenade, Çin-Hong Kong-Tayvan A.Ş.: Yeni Bir İmparatorluk, çev. Armağan Anar, Sabah Kitapları, İstanbul, 1999, s. 283.
- (6) Yapılan yardımlar: 6 adet Krupp topu, bin adedi kullanılmış, bin adedi ise yeni olmak üzere toplam iki bin tüfek ile kapsül ve barut imaline mahsus tezgah ve sair aletler gönderilmiştir.
- (7) R. Kutay Karaca, Güç Olma Stratejisi Çin..., s. 237.
- (8) Mustafa Aydın, 'Çin'in Stratejik Hesaplarında Orta Asya', Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi I), Mustafa Aydın (Der.), Nobel Basın Yayın, Ankara: 2005, s. 88.
- (9) Sisi Francesco, "China Plays The Middle East Card", Asia Times, 22 Aralık 2008.
- (10) Şatlık Amanov, ABD'nin Orta Asya Politikaları, İstanbul, Gökkuşbu Yay., 2007, s. 262.
- (11) 1990-2001 yılları arasında ETİM'in Çin resmi kaynaklarında 200 civarında terör eylemi gerçekleştirildiği, ölü sayısının 162 ve yaralıların 400'ün üstünde olduğunu iddia etmektedirler.
- (12) Şatlık Amanov, ABD'nin Orta Asya..., s. 262.
- (13) ABD'nin Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki insan hakları ve ABD-Çin ilişkileri hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Shirley A. Kan, 'U.S.-China Counterterrorism Cooperation: Issues for U.S. Policy', CRS Report for Congress, Congressional Research Service, Updated August 6, 2008.
- (14) Adam Wolfe, "Freeing Uighur Detainees from US Custody May be Impossible", Power and Interest News Report, www.pnr.com, E. T. (08 Nisan 2009)
- (15) Yitzhak Shichor, China's Kurdish Policy, China Brief, The James Town Foundation Yayınları, 03 Ocak 2003, Cilt 6, Sayı 1, s. 5.
- (16) Former Xinjiang chairman: Rebiya Kadeer not entitled to represent Uygur people, http://news.xinhuanet.com/english/2009-07/11/content\_11691931.htm (E.T. 10.07.2009)
- (17) Sincan'daki Olaylar, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090706\_uighurs\_int.shtml E.T. (10.07.2009)
- (18) Guangdong, ÇHC'nin Güney Doğusunda yer alan 23 eyaletinden (Sheng) biridir. ÇHC'nin en gelişmiş bölgelerinden biridir.
- (19) Çin'de iş kadını olarak büyük başarı gösteren ve ülkede "azınlık arasında çıkmış bir kadın olarak tanıtılan Kadeer, bir dönem Çin'in en zengin 10 kişisi arasında bulunuyordu. Uygurların politik temsilcisi olarak 1993-1997 yılları arasında Çin yönetimine yakın konumda bulunan Kadeer, ABD'de yaşayan eşine bir gazete göndermesi nedeniyle "ulusal güvenliği tehlikeye attığı" gerekçesiyle 199 yılını Ağustos ayında gözaltına alınarak 2000 yılı Mart ayında 8 yıl hapis cezasına çarptırıldı. 2005 yılının Mart ayında dönemin ABD Dış İşleri Bakanı Condoleezza Rice'in Pekin ziyareti öncesinde serbest bırakıldıktan sonra ABD'ye yerleşmiştir.
- (20) Statement of Rebiya Kadeer, http://www.uighuramerican.org/articles/3117/1/Statement-of-Rebiya-Kadeer-at-July-6-press-conference-on-unrest-in-Urumchi/index.html (E.T. 10.07.2009)
- (21) ABD Kongresi Çin'in Kinamaya Hazırlanıyor, http://www.turkishny.com/en/headline-news/11353-abd-kongresi-cin.html, (E.T. 11.07.2009)
- (22) Zaman, BM İnsan Hakları Komiseri, Çin'deki Can Kayıplarından Endişeli, http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=866910&keyfiled=646FC49F752074C3BC726B697374616E (E.T. 10.07.2009)
- (23) Zaman, Çin: Urumçi'de Adil ve Tarafsız Soruşturma Başlatılmalı, http://www.amnesty.org.tr/yeni/index.php?option=com\_content&view=article&id=922:cin-urumci-de-adil-ve-tarafsiz-sorusturma-baslatilma-&catid=70:basn-acklamalar (E.T. 10.07.2009)
- (24) Zaman, Urumçi'deki olaylar İKT'yi hareketlendirdi, www.zaman.com.tr/haber.do?867388&keyfiled=646FC49F752074C3BC726B697374616E (E.T. 9.07.2009)
- (25) Dışişleri Bakanlığı Açıklaması, No:118, 08 Temmuz 2009, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'nde Meydana Gelen Olaylar Hk, http://www.mfa.gov.tr/no\_118\_08-temmuz-2009\_sincan-uygur-ozerk-bolgesi\_nde-meydana-gelen-olaylar-hk\_tr.mfa (E.T. 08.07.2009)
- (26) Zaman, Türkiye, Uygur bölgesindeki olayları BM'ye taşıyor, http://www.zaman.com.tr/haber.do?haberno=868209&title=turkiye-uygur-bolgesindeki-olaylari-bmye-tasiyor, (E.T. 10.07.2009)
- (27) BBC, Urumçi'deki Olaylar Çin'in İç Meselesi, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2009/07/090710\_china\_curfew.shtml, (E.T. 09.10.2009).

Bu Analiz Yazısı Ortadoğu Analiz Temmuz-Ağustos'09 Cilt 1 - Sayı 7-8 dan Alınmıştır.

# DOĞU TÜRKİSTAN'dan HABERLER

Wang Lechuen Uygur bölgesinde sıkı emniyet tedbirlerinin uzun süre devam edeceğini bildirdi.



Reuters haber ajansının haberine göre Uygur özerk bölgesi komünist parti sekreteri Wang Lechuen Uygur özerk bölgesinde uzun süreli istikrarın sağlanması için sıkı emniyet tedbirlerinin kararlılıkla uygulanacağını, istikrarın ekonomik kalkınmanın temeli olduğunu bildirdi. Ayrıca milletlerin kardeşliğine zarar verecek her tür söz ve eyleme kesinlikle müsamaha gösterilmeyeceğini söyledi.

Uluslar arası Af Örgütü Hüseyin Celil'in serbest bırakılması için Damga Pulu bastırıldı.



Uluslar arası Af Örgütü Kanada şubesi ve Kanada'da bulunan Care Kanada adlı sivil toplum kuruluşu birlikte 2006 yılından beri Çin'de tutuklu bulunan Uygur asıllı Kanada vatandaşları Hüseyin Celil'in ser-

best bırakılmasını amaçlayan posta pulu bastırıldı. Bu örgütler Hüseyin Celil'i kurtarmak için mümkün olan tüm çabayı sarf etmekte ve geçen yıl içinde Çin'e 100 binden fazla mektup göndermişti.

Tarlalarını kaybeden Uygur çiftçilerin durumu kötüleşmekte.



Çin'de tarlalarını kaybeden çiftçilerin durumu sosyal bir soruna dönüşmüş durumdadır ve Çin genelinde günlük çalışan vasıfsız işçilerin sayısı her geçen gün büyümektedir. Tarlalarını kaybeden Uygur çiftçileri de ailelerini bırakarak çeşitli yerlere iş bulma ümidiyle gitmektedirler. Çiftçiler Çin'de en fakir kesimi teşkil etmektedir.

Çin'de internet polisleri ilçelere kadar genişlemektedir.

Çin'de yayınlanan "Gözlem" haftalık dergisinin haberine göre internet polisleri ilçelere kadar genişlemiştir. İnternet ve bilişim polisleri internet kafeleri ve insanların ziyaret ettikleri site ve sosyal iletişim sayfalarını Çin'in güvenlik siyasetine uygun olarak denetim altında



tutmaktadır. Uygur bölgesinde internet erişimi yarım yıldır engellenmiş durumdadır.

Çin yerel yönetimi yine çok sayıda Uygur kızını çalışma bahanesiyle Çin'e götürdü



Şinhua haber ajansının haberine göre 7 Ocak'ta Kaşgar vilayeti Konaşehir nahiyesinden 500 Uygur kızını çalışma bahanesiyle Çin'in Guangdong ve Shendong eyaletlerine götürüldü. Çin'in bu uygulaması 2004 yılından beri devam etmektedir.

Dünyada 68 ulusal ve uluslararası örgüt bildiri yayımlayarak Kamboçya'yı 20 Uygur'u Çin'e iade etmesi sebebiyle protesto etti.



5 Temmuz olaylarından sonra 20 Uygur Birleşmiş Milletler'den siyasi sığınma talebinde bulunmak üzere Kamboçya'ya gelmiş, Kamboçya daha sonra bu kişileri Çin'e iade etmişti. Avustralya, Endonezya, Bangladeş, Japonya, Malezya, Mısır ve

Güney Afrika gibi ülkelerden 68 ulusal ve uluslararası örgüt bildiri yayımlayarak Kamboçya'yı 20 Uygur'u Çin'e iade etmesi sebebiyle protesto etti.

2009 yılında Uygur bölgesinde görülen devlet güvenliği davalarına ait sayısal veriler tartışma konusu oldu.



Uygur özerk bölgesi üst mahkemesi başkanı Rozi İsmail 2009 yılında görülen devlet güvenliği davalarının toplam sayısı 437 olup 10 yıldan fazla hapis cezası alanların sayısı 255 şeklinde açıklama yaptı. Ancak Dünya Uygur Kurultayı bu sayının 5 Temmuz olaylarından sonra görülen davaların sadece bir kısmını oluşturduğunu bildirdi.

Ürümçü'de emniyeti gözleme birimlerinin sayısı 60 bine çıkarılacak



5 Temmuz olaylarından sonra Ürümçü'de Uygurların yoğun olarak yaşamakta oldukları bölgeler sıkı denetim altında tutulmaktaydı. Çin medyasının haberine göre güvenlik denetim birimlerinin sayısı kısa bir süre içinde 60 bine çıkarılacak ve insanların tüm davranışları ve faaliyetleri denetim altında tutulacak.



5 Uygur idamla, 8 Uygur ömür boyu ve uzun süreli hapisle cezalandırıldı



5 Temmuz olayları ile ilgili olarak 25 Ocak'ta 13 kişi daha yargılandı. 4 kişiye hemen infaz edilmek üzere idam cezası, 1 kişiye ise iki yıl sonra infaz edilmek üzere idam cezası verildi. 8 kişiye ömür boyu ve uzun süreli hapis cezaları verildi.

Ürümçide 35 bin Uygur'a bir avukat düşmektedir.

5 Temmuz olaylarından sonra sürekli olarak toplu davalar görülmekte ve toplu cezalar verilmektedir. Çoğu zaman avukat yetersizliğinden davalar avukatsız icra edilmektedir. Şinhua haber ajansının haberine göre tüm Çin'deki avukat sayısı 150 bin civarında olup her 9000 kişiye bir avukat düşmektedir. Uygur bölgesinde ise toplam avukat sayısı 2184 ve Han Çinlisi olmayan avukat sayısı 380. Resmi kaynaklara göre etnik azınlık nüfusu 12 milyon 944 bin olup bu sayı toplam nüfusun %60.7'sini oluşturmaktadır. Bu sayıyla hesap yapıldığından Uygur bölgesinde her 35 bin kişiye bir avukat düşmektedir.

Altay ve İli vilayetlerinde yağın kar can ve mal kaybına sebep oldu

Birleşme ajansının haberine göre Altay ve İli vilayetlerinde 59 yıl sonra tekrar meydana gelen kar felaketinde 20 kişi öldü ve 100 binden fazla hayvan telef oldu. Bu felaketten 1 milyon 600 bin kişi zarar gördü. Tahmin edilen toplam hasar 640 milyon yuan civarındadır.

5 Temmuz olayları sırasında 1500'den fazla kişi silahlı güçlere katledildi.



Çinli Boxun internet sitesinin haberine göre Çin emniyet makamları 5 Temmuz olaylarından önce olası olaylar hakkında istihbarat elde ettiler ve olayları başlamadan bastırmak üzere gerekli yerlere mevzilen-diler. Ancak olaylar beklendiği gibi meydana gelmediği için Çin polisleri olaylar başladıktan iki saat sonra ancak gelebildiler. Olayın görgü tanıklarına dayandırılarak verilen habere göre olay günü 1500'den fazla kişi devlet güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür.

Çin'in 62 sayılı basın yayın yasağı genelgesi ortaya çıktı



Google arama motorunun yasaklanması ve diğer basın yayın yasakları Amerika'yla sürekli gündem konusu olmaktadır. Dün uluslar arası gazetecileri federasyonu hazırladığı raporla Çin'in 2009 yılında yayınladığı 62. sefer sayılı basın yayın yasağı genelgesini ortaya çıkardı. Genelgede 5 Temmuz olaylarının sebeplerinin dile getirilmemesi gibi konular yer almaktadır. Daha önce yayınlanan genelgelerde ise habercilerin Sichuan depremi konusunda bağımsız araştırma yapmalarını, yıkılan okul-

lar konusunda haber yapmamaları, haberlerde resmi rakamların kullanılması gerektiği gibi konular yer almaktadır.

**Rabiye Kadir'e İtalya Özgürlük Ödülü verilecek**



İtalyan Societa Libera örgütü bu yıllık uluslar arası özgürlük ödülünü Uygur milli hareketinin lideri Rabiye Kadir'e vermeyi kararlaştırdı, ödül bu yıl yaz aylarında İtalya'nın Luca şehrinde düzenlenecek törenle kendisine takdim edilecek. Societa Libera örgütünün lideri Vincenzo Olita'nın bildirdiğine göre ödül

törenine İtalya devlet başkanı Giorgio Napolitano da katılacak ve devlet televizyonundan canlı yayınlanacak. Bu ödül özgürlük için hayatını kaybetmiş veya işkence görmüş insanlara verilmektedir ve Rabiye Kadir'in daha önce aldığı benzer ödüllerin beşincisi olacak.

**Muhammet Kerim adlı Uygur polis karakolunda hayatını kaybetti**



İstanbul'da ikamet eden Uygur Türklerinden Abdurrahimcan'ın arkadaşı Muhammet Kerim tutulduğu polis karakolunda işkenceden hayatını kaybetti. Abdurrahimcan'ın bildirdiğine göre Muhammet Kerim Kaşgar'da bulunan evinden 3 - 4 ay önce polisler tarafından tutuklanarak Ürümçü'ye götürülmüştü, 25 gün önce de ailesine öldüğü haber verildi. Ürümçü'ye gelen ailesine sadece cesedi gösterildi, ancak verilmeyi ve Ürümçü'de bir mezarlığa defnedildi.

**Ürümçü'de yeniden 30 günlük yakalama ve asayiş sağlama hareketi yapılacak.**

Çin emniyet makamları çok sayıda silahlı gücüyle Ürümçü'de yeniden 30 günlük

yakalama ve asayiş sağlama hareketi yapılacağını açıkladı. Alınan bilgiye göre bu harekâta 1000'den fazla silahlı polis iştirak edecek ve harekât 10 Ocak'tan itibaren 30 gün devam edecek.

**Tarım bölgesinde büyük miktarda petrol rezervi bulundu**



Şinhua haber ajansının haberine göre hâlihazırda petrol çıkarılmakta olan Tarım bölgesinde toplam miktarı 100 milyon ton civarında yeni petrol rezervi bulundu. Çinli bir şirket tarafından işletilecek olan petrol bölgesinden 2015 yılından itibaren yıllık 100 milyon ton petrol çıkarılması planlanmaktadır.

Tarım bölgesinden günümüzde yer altı boru hattıyla Çin'in doğu bölgelerine günlük 190 milyon metreküp doğalgaz taşınmaktadır ve söz konusu bölgeden 2009 yılından Çin'e taşınan petrol miktarı 6 milyon 600 ton ve doğalgaz miktarı 1 milyar 345 milyon metreküp olmuştur.

**Amerika 2009 - yılı uluslar arası dini özgürlük raporunu Uygurca yayınladı**



ABD dışişleri bakanlığı 2009 - yılı uluslar arası dini özgürlük raporunun Çin'le ilgili olan kısmını Uygurca tercümesiyle yayınladı. Alınan bilgiye göre Amerika'da bu tür raporun Uygurca yayınlanması ilk kez olmaktadır. Raporun Çin'le ilgili kısmında Çin'deki dini özgürlüğün kısıtlanması, Uygur bölgesinde uygulanmakta olan baskılar yer almakta ve Çin'e bu durumların düzeltilmesi için öneri ve talepler sunulmaktadır. Amerika birkaç yıldır Uygur bölgesindeki insan hakları ihlallerini sürekli olarak dile getirmektedir.

## SAYIN DEVLET BAHÇELİ'Yİ ZİYARET



Dünya Uygur Kongresi Başkan Yardımcısı ve Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği genel Başkanı Sayın Seyit Tümtürk MHP genel başkanı Sayın Dr. Devlet Bahçeli'yi 31.12.2009 günü makamında ziyaret etti. MHP Genel Başkanı Sayın Dr. Devlet Bahçeli'yle çeşitli defalar bir araya gelen Sayın Seyit Tümtürk bu ziyareti esnasında özellikle 5 Temmuz katliamı ile Kamboçya'ya kaçan ve BM ye sığınan Uygur Türklerinin Çin'e iadesi dile getirilmiş, konunun TBMM gündemine getirilerek tüm siyasi partilerimizi BM lere bu konuda ortak çağrı yapmasını bu kardeşlerimizin akıbetleri hakkında bilgi alınmasını arz etmiştir. MHP'nin Doğu Türkistan davasına göstermiş olduğu destek içinde kendisine tekrar teşekkür eden sayın Tümtürk Doğu Türkistan'da gelişmekte olan son olaylar hakkında geniş bilgiler verdi.

## A.DENİZ BÖLÜKBASINI ZİYARET

Dünya Uygur kongresi Başkan Yardımcısı Sayın Seyit Tümtürk 2009 yılının son gününde TBMM'de MHP'nin Türk Dünyası ve Uluslararası İlişkilerden sorumlu Gen.Bşk yardımcısı Ankara Milletvekili Sayın Ahmet Deniz Bölükbaşı'nı makamında ziyaret etti.



TBMM'deki makam odasında gerçekleşen bu ziyaret esnasında Kamboçya hükümeti tarafından BM'lere sığınma talebinde bulunan Uygurların Çin'e iadesi konusunda bilgi alışverişi yaptı. 5 Temmuz olaylarından sonra Doğu Türkistan'daki son durum hakkında da kendisine bilgi verildi.

## GÖNÜLLÜ KÜLTÜR TEŞEKKÜLLERİ DERNEĞİMİZDE



Kayseri'de Kamu yararına faaliyet gösteren yaklaşık 70 e yakın dernek, vakıf ve sivil toplum örgütlerinin oluşturmuş olduğu Kayseri Gönüllü Kültür Teşekkülleri 2010 yılının ilk toplantısını Kayseri Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Genel Merkezi toplantı salonunda bir araya geldi. Başkanlığını Sayın Ahmet Taş beyefendinin önderliğinde aralarında Mazlum Der, Mirac Kültür Derneği, İlmî Araştırmalar Vakfı, İ.H.H., Kafkas Vakfı, Alperen Ocakları, Ribat, Şafak Radyo, Sosyal Hizmetler Vakfı, Şefkat-Der, Furkan Radyo, Memur Sen, Birlik Fm, İslami İlimler Araştırma Vakfı sivil toplum örgütlerinin Başkanları ve Yönetim Kurulu Üyeleri Dernek Binamızda Hazır bulundu. Dernek yönetim kurulu üyelerimiz ve



büyüklerimizin de bir araya geldiği bu tanışma toplantısında dernek başkanımız Sayın Seyit Tümtürk bir açılış konuşması yaparak Kayseri'deki bu gibi kamuoyu oluşturan dernek ve kuruluşların yaptırım güçlerinden bahsederek, her bir kuruluşun 5 Temmuz Urumçi olaylarında Kayseri'de yapmış oldukları faaliyetlerden dolayı teşekkür etti. Grup adına bir konuşma yapan sayın Ahmet Taş beyefendi "acınız acımızdır diyerek tüm mazlum milletler gibi Doğu Türkistan davasının kendilerinde ayrı bir yeri olduğunu dile getirmiş Kayseri'de bulunan Gönüllü Kültür Teşekküllerinin maddi ve manevi olarak Doğu Türkistan davasının yanında olduğunu beyan etmiştir. Sayın Ahmet Taş Amerika'dan yayın yapan RFA adlı radyoya bir de mülakat verdi.Toplantı Doğu Türkistan'ı anlatan bir videonun izlenmesi ile son buldu.

#### DOĞU TÜRKİSTAN DAVASI BAB'I ALEM'DE



#### TBMM BAŞKANVEKİLİ DUK HEYETİNİ KABUL ETTİ



17 Ocak 2010 23. Dönem TBMM Başkanvekili aynı zamanda Kültür Sanat Yayın kurulu

başkanlığını yürüten Kahramanmaraş Milletvekili Sayın Nevzat Pakdil'i TBMM'deki çalışma odasında DUK başkan Yardımcısı Sayın Seyit Tümtürk, Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Ankara Şube Başkanı Sayın Hayrullah Efendil'i kabul etti. DUK başkan yardımcısı Sayın Seyit Tümtürk 5 Temmuz olaylarından sonra Doğu Türkistan'da gelişen olaylar hakkında kısa bilgiler vererek TBMM'deki siyasi partilerin 5 Temmuz olaylarında gösterdikleri dayanışma için teşekkürlerini dile getirmiştir. Oldukça samimi bir ortamda gerçekleşen bu ziyaret esnasında iki büyük devlet arasında gelişen ekonomik atılımlar Doğu Türkistan'da yaşayan Uygurların refah ve huzuruna köprü vazifesi görmesi gerektiği dile getirilmiştir.

#### ANKARA'DA YENİ ŞUBEMİZE TAŞINDIK



14 Şubat, 2010 Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Ankara şubemiz 2002 yılından beri hizmet vermekte olduğu Cebeci'deki bürosunu Çankaya ilçesine taşımıştır. Bundan sonraki hizmetleri buradan devam ettirecek olan Doğu Türkistan Kültür ve Dayanışma Derneği Ankara şubesinin yeni bürosunun resmi açılışı önümüzdeki aylarda yapılacaktır. 14 Şubat 2010 Kayseri'den yönetim kurulu üyelerimiz, İstanbul'da bulunan teşkilatların yöneticileri ve Ankara'da ikamet etmekte olan vatandaşlarımızın bir araya gelerek dualarla açtığı yeni şubemiz yaklaşık

350 metre kare olup dubleks bir daire katıdır. Ankara şube başkanımız sayın Hayrullah Efendil'in çalışmaları sonucu yeni büronun Doğu Türkistan davasına yeni bir soluk yeni bir ivme kazandıracığı kesindir. ALLAH Doğu Türkistanlıları utandırmasın.

**Yeni dernek binamızın adresi şöyledir.**

*Aşağı Öveçler Mah.4.Cad.*

*1330 Sk.Bayındır Apt.No:5/6*

*Tel & Fax: 0312 473 00 83*

*Çankaya-Ankara*

*(Stratejik Düşünce Enstitüsü ile Pakize Erdoğan İlköğretim Okul Arasında )*



#### M.RIZA BEKİN PAŞA ANKARA'DA TOPRAĞA VERİLDİ

Doğu Türkistan Vakfı başkanı sayın M. Rıza Bekin Paşa 16.02.2010 tarihinde Ankara'da özel bir hastanede akşam saatlerinde hakkın rahmetine kavuşmuştur.Cenazesi 18.02.2010 tarihinde Ankara Kocatepe Camisinde öğle namazını müteakip yapılan resmi törenden sonra Ankara'da toprağa verildi.Tüm Doğu Türkistan dostlarının aynı zamanda Türk silahlı kuvvetlerimizin başı sağ olsun.

#### Bekin Paşanın kısaca öz geçmişi

Asker ve cemiyet adamı olan M. Rıza Bekin, 1925'de bugün Çin esareti altında bulunan Doğu Türkistan'ın Hoten şehrinde doğmuştur. Uygur Türklerinden olan M.Rıza Bekin, dokuz yaşında iken ailece yurtlarından ayrıлып , Afganistan'da Kabil'e yerleşmişlerdir. O yıllarda oldukça yüksek seviyede seyreden Türkiye-Afganistan münasebetleriyle, eniştesi



Mehmet Emin Buğra'nın girişimi, Türkiye'nin Kabil Büyükelçisi Memduh Şevket Esendal'ın yardımları ile yeğeni Niyaz Mehmet 'le birlikte askeri okulda okumak için Türkiye'ye gönderilen M.Rıza Bekin, 1938'de Maltepe Askeri Lisesi'nin orta kısmında öğrenime başladı. 1944'de Askeri Liseyi bitiren M. Rıza Bekin, 1944-1946'da Kara Harp okulunu, 1946-1948'de Topçu okulunu bitirerek Topçu subayı olarak Türk ordusuna katıldı. Görev yaptığı esnada (1950) yılında Uzak-doğuda patlayan Kore savaşına Birinci Türk Tugayı Topçu Taburuna teğmen rütbesiyle katılarak, gazilik madalyası aldı. 1963-1965'te Kara Harp Akademisi, 1966'da Yüksek Komu-

ta Akademisi'ni bitiren M. Rıza Bekin, 1949'da Almanya'da Askeri İstihbarat, 1953'te ABD'de Subay Muharebe, 1959'da Stratejik istihbarat, 1963'te Topçu tekamül kurslarına katılarak kariyerine; Edremit ve Bornova'da Tugay Komutanlığı, Topçu okulu ve Muharebe istihbarat okulunda öğretmenlik (1954-1959), Genelkurmay İstihbarat Başkanlığı'nda Şube Müdür Vekilliği (1965-1967), Van Jandarma Tugay Kurmay Başkanlığı(1967-1968), Doğu Menzil K. Plan Şube Müdürlüğü (1968-1969), 5. Kolordu Harekât ve Eğitim Şube Müdürlüğü (1969-1971), K.K.K Harekat Başk. Eğitim Şube Müdürlüğü (1971-1973) ile devam etmiş, 1973'te Tuğgeneral rütbesiyle, CENTO Askeri Planlama Karargah Harekât Başkanlığıyla, 19. Piyade Tugay ve 57. Topçu Eğitim Tugay Komutanlığı (1975-1977) ile kadrosuzluk sebebiyle 1977'de Tuğgeneral rütbesiyle emekli olarak tamamlamıştır.

General M. Rıza Bekin, askeri kariyeri içinde, Birinci Kore Tugayı Topçu Tabur Takım Komutanlığından (1950-1951) başka, 1959-1961 arası Türkiye'nin Tahran Askeri Ataşe Muaviniği görevini ifa etmiş, emekli olduktan sonra bir müddet Başbakanlıkta uzman olarak çalışırken Afganistan meselesinin patlak vermesi üzerine 1989-1990 yılları arasında BM'lerin Afganistan'a insani yardım programı çerçevesinde Pakistan'da kurmuş olduğu Mayın Temizleme Eğitim Merkezinde (İslâmabad) Başkanlık görevini yürütmüştür.1986'da kurulan



Doğu Türkistan Vakfı Başkanlığına seçilen M. Rıza Bekin, halen Çin esareti altında yaşayan Doğu Türkistan (Uygur Türkleri) meselesinin insani ve siyasi boyutta dünya kamuoyuna duyurulması yolunda Doğu Türkistan vakfı bünyesinde çalışmalarına devam etmiştir. Merkezi Münih'te bulunan "Doğu Türkistan Milli Kongresi'nin onursal Başkanı'da olan M.Rıza Bekin, evli ve iki çocuk babası olup, İngilizce ve Farsça biliyordu.

### TÜRK DÜNYASI İSTANBUL'DA BULUŞTU



27.02.2010 da Türk Dünyasından sorumlu Devlet Bakanı sayın Faruk Çelik'in organizasyonu ile Türk Dünyası İstanbul'da bir araya geldi. İstanbul Cevahir Otel toplantı salonun'da "Türk Soydaş ve Akraba Toplulukları Buluşması" adında yemekli toplantı gerçekleşti. "Nerde Bir Türk Kardeş Topluluğu Varsa Biz Oradayız" Sloganıyla açılan toplantıya başta Başbakanımız sayın R.Tayyip Erdoğan, Dışişleri Bakanı sayın Ahmet Davutoğlu, Devlet Bakanı sayın Faruk Çelik, Devlet Bakanı sayın Egemen Bağış, Devlet eski Bakanı sayın Kürşad Tüzmen, KKTC. Dışişleri Bakanı sayın Hüseyin Özgürgün, Azerbaycan Devlet Bakanı sayın Nazım İbrahim, Makedonya Devlet Bakanı sayın Hadi Nazır, Belçika Parlemtosundan Mahinur Özdemir, Kırım Tatar Milli meclis Başkanı sayın Mustafa Cemiloğlu, Türk Ocakları Genel Başkanı sayın Nuri Gürgür, soydaş topluluklarımızdan Uygur, Özbek, Kazak, Tatar, Azeri ve Kırgızların temsilcileri katıldı. Toplantıya Türkiye dışından ve Türkiye'de bulu-



nan Türk Soydaşlarımızın dernek, vakıf ve sivil toplum örgüt temsilcileri katıldı. Toplantının açılış konuşmasını yapan Türk Ocakları Genel Başkanı sayın Nuri Gürgür'den sonra sırayla kürsüye Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti dışişleri bakanı sayın Hüseyin Özgürgün, Devlet Bakanı sayın Faruk Çelik, Kırım Tatar milli meclis başkanı sayın Mustafa Cemiloğlu günün anlamı ve önemi hakkında kısa birer konuşma yaptılar. Bu konuşmalardan sonra kürsüye davet edilen Başbakan sayın R.Tayyip Erdoğan konuşmasına başlarken davetlilere hitaben öncelikle bu davete icabet eden bütün kardeşlerimi saygı ve sevgi ile selamlıyorum. Türkiye'ye İstanbul'a hoş geldiniz. Sizleri burada bütün soydaş, kardeş, kandaş olarak bir arada görmekten büyük zevk aldım ve heyecan içindeyim sizleri bir arada misafir olarak ağırlamaktan çok büyük haz almaktayım, diye sözlerine devam eden sayın Erdoğan bir araya geldiğimiz bu büyük buluşma aslında yıllardır özlemini çektiğimiz fakat hasretle beklediğimiz ilk buluşma oldu, bu büyük buluşma ilk oldu ama son olmayacak bundan sonrada daha da büyüerek her yıl yapılacaktır, diye sözlerine devam eden Sayın Erdoğan Türkiye'den İstanbul'dan Urumçi'deki, Semerkant'daki, Buhara'daki, Almaata'daki, Bişkek'deki, Taşkent'deki, Bakü'deki, Aşkabat'daki, Kafkasya'daki, Saraybosna'daki, Karabağ'daki, Mezarşerif'deki, bütün Asya'daki ve balkanlarda bulunan kardeşlerime selam ediyorum, buradan sizlerin aracılığınızla kucak dolusu selamlar. Bizler, sizler dünyanın dünya'nın çeşitli coğrafyalarında olabiliriz fakat bir ailede sofrada oturan

aile fertleri gibiyiz, bir ulu çınarın gövdesi ve onun dalları gibiyiz, Asya'nın en ücra bir yerinde bir kardeşimizin bir soydaşımızın acısı bizim acımızdır, sevinci bizim sevincimizdir, üzüntüsünü içimizde hisseder üzülrüz. Örf adet gelenek, kültür ve tarihimiz bir ve biz geçmişimizle ecdadımızla gurur duyarak yaşayan bir milletiz, Böyle bir ecdadın evlatları ve torunlarıyız diyerek sözlerini bitirmesinden sonra Doğu Türkistanlıları ve derneğimizi temsilen Dünya Uygur Kurultayı başkan yardımcısı ve Doğu Türkistan Kültür dayanışma derneği genel başkanı sayın Seyit Tümtürk bu toplantının anısına Başbakan sayın R.Tayyip Erdoğan'a Doğu Türkistan'ın milli giysisi altın sim işleme TON ve BADAM doppa takdim etti.



#### DÜNYA UYGUR KURULTAYI MÜNİHTE TOPLANDI



27 Şubat 2010 Dünya Uygur Kurultayı'nın genişletilmiş daimi üyelerinin olağanüstü toplantısı Almanya'nın Münih şehrinde başladı. 26.02.2010 günü başlayarak 02.03.2010 gününe kadar sürecek olan toplantıya dünyanın çeşitli ülkelerinde bulunan DUK daimi üyeleri bir araya geldi. 5 Temmuz 2009 Urumçi olaylarından sonra Doğu Türkistan içindeki Müslüman Türk halkı işgale uğradığı günden bu yana yaşaya geldiği baskı ve zulme karşı yaptığı bu ayaklanma ile Çin'e karşı dik duruşunu bir kez daha Dünya'ya gösterdi. Çin, 5 Temmuz Urumçi olaylarını bahane ederek kanlı bir şekilde adeta soykırım yaparak Dünyanın gözü önünde Uygur

halkını yok etmeye çalıştı, ve halende devam etmektedir. Urumçi olaylarını bahane ederek gözaltına aldığı masum Uygur gençlerini yi-ne adil olmayan sözde halk mahkemelerinin kararları ile dünyaya duyura duyura idam etmekte binlercesini de Çin hapisanelerinde yok etmektedir. Urumçi olayları sırasında ortadan kaybolan 10 binlere varan ve aradan bunca zaman zarfında akibetlerinden haber alınamayan kardeşlerimizin akibetlerini uluslar arası kamuoyuna duyurmak dünya devletlerini ve milletlerini Doğu Türkistan'da yaşanan vahşetin boyutuna dikkatlerini çekmek için nasıl bir yol izlenecek nasıl hareket edilecektir bu sorulara cevap aramak için bir araya gelen (Dünya Uygur Kurultayı) daimi üyelerinin toplantısı 3 gün sürecektir. 5 Temmuz 2009 Urumçi olaylarından sonra Doğu Türkistan içindeki halkımızın şuandaki durumu, ayrıca dünyanın çeşitli ülkelerinde yaşamakta olan Uygurlar ve uluslar arasında faaliyetlerini sürdürmekte olan teşkilatlarımız ciddi bir süreçten geçmektedir. Dünya Uygur Kurultayı genel merkezinin aldığı karar ile olağan üstü toplanan Dünya Uygur Kurultayı daimi üye toplantısı, Urumçi olaylarından sonra gerek Doğu Türkistan içinde gerek uluslar arası arenada yaşanan önemli olayları gözden geçirmek bundan sonraki süreçte nelerin yapılması nasıl bir strateji izlenmesi doğrultusunda hem siyasi hem ilmi alanda alınacak kararlar için bir araya gelmiştir.

#### TAZİYE

18.01.2010 Tarihinde Doğu Türkistanlı Muhacir Büyüklerimizden **Nurcan KAHRAMAN** vefat etmiştir. Merhume'ye Allah'tan rahmet, yakınlarına sabır ve başsağlığı dileriz.



# ŞARKI TÜRKİSTAN TARİHİ



Mehmet Emin BUĞRA  
Çeviri: Gökbayrak

## Doğu Türkistan'ın Tekrar Çağatay Hanedanı Hakimiyeti Altına Girmesi

Duvayhan Hicri 706 (Miladi 1306)'da tüm Doğu Türkistan'ı işgal etti. Beş yıl süren bu savaş sırasında İli, Yedisu ve Issıkgöl çevresindeki şehirler harabeye döndü, insanlar katliama uğradı. Duvay Çiçenhan bu işgal sırasında kendisine yardım eden Baydarhan'ı ödüllendirerek Issıkgöl çevresini, kuzeyde Tohmak'ı, Almaata ve doğuda Yedisu gibi yerleri Altı Şehir'deki Duğlat hakimiyetine verdi. Böylelikle Duğlat hakimiyeti geniş ve verimli topraklara sahip olup iyice güçlendi. Duğlat Hanedanı'nın güçlenmesi ve şöhrete kavuşması bu şekilde Baydarhan döneminden başlamıştır. Bu konu Duğlat Tarihi bölümünde daha detaylı ele alınacaktır.

Cengiz Han ve Oktay Kağan döneminde görece iyi durumda olan Doğu Türkistan'ın iktisadi durumu onlardan sonra gelen Moğol şehzadelerinin uzun süren çekişmeleri ve savaşları yüzünden tamamıyla kötüleşmişti. Bu durumun diğer bir nedeni ise Çağatay Ulusu diye adlandırılan Türkistan topraklarının denizle hiç sınırı olmaması ve çevresinin birbirine düşman Moğol idarecileri ile sarılmış olmasıdır. Bu durumda Türkistan halkı dışarıda ticaret yapma imkanına sahip olmadığı için bölgenin iktisadi iyice kötüleşti. Duvayhan bu durumu düzeltmek için tüm Cengiz Han oğulları arasında barış inşa etmeye çalışmış olsa da ömrü buna izin vermedi ve Hicri 707'de öldü. Oğlu Kancukhan yerine geçti. O da bir yıl sonra öldü ve Çağatay Hanedanından olan Talguhan tahta oturdu. Talgu öldükten sonra Duvayhan'ın ikinci oğlu Kepekhan ile kardeşi Esenboğahan arasında tahttan dolayı çekişme yaşandı ve Esenboğahan galip geldi. Böylece Esenboğahan Hicri 710'da hanlık tahtına oturdu.

Esenboğahan Türkistan'da kısa bir süre barış içinde hakimiyetini sürdürmüş olsa da onun döneminde Türkistan'da hiç görülmemiş felaketler meydana geldi. Kubilayhan ve ço-

cukları Çin'de bulunarak kendilerini tüm "Cengiz Han neslinin kağanı" olarak görse de Türkistan'daki Çağatay Hanedanı, Kıpçak yurdundaki Altın Ordu (Cuci) Hanedanı o kağanlara hiç itibar etmeden özgür yaşamışlardı. İran'daki İlhanlar (Hülaku Hanedanı) Kağana sadece sözde saygı gösterirdi. Bu sebeplerden dolayı Kağanlar her zaman Çağatay Hanedanını ve Altın Ordu Hanlarını itaat ettirme fırsatını kolluyorlardı. Esenboğahan'ın tahta oturduğu yıl Kubilay Hanın torunu Buyantu Kağan Moğol ve Çin askerlerinden oluşan büyük bir orduyla Türkistan'a savaş açtı. Esenboğahan ile Altın Ordu Hanı Toktay Han arasında husumet vardı. Bundan dolayı Altın Ordu Hanı Kağan tarafına geçerek 100 bin kişiden oluşan bir orduyla yardımda bulundu. Esenboğahan şiddetli savaşmayla konumunu muhafaza etmeye çalışmış olsa da sonunda yenilgiye uğradı ve bir kısım askeriyle birlikte dağlı bölgelere çekilerek kendisi ve askerlerini tehlikeden korumayı başardı. Buyantu Kağan Türkistan'da iki yıl kadar kaldı ve bu sürede katliam uyguladı, şehri yıkıp yaktı. Türkistan'da ağır derecede açlık meydana geldi, katliamdan kurtulanlar da dört bir yana kaçarak dağıldılar. Kağanın askerleri de açlıktan ölmeye başladı. Bunun sonucunda Kağan Çin'e dönmek zorunda kaldı. Kağan'ın Çin'e döndüğünü duyan Esenboğahan askerleriyle geri gelerek yurdu eline geçirdi ve Hicri 718'de vefat etti. Esenboğahan'ın yerine ağabeyi Kepekhan ikinci kez hanlık tahtına oturdu. Kepekhan Hicri 721'de öldü ve onun yerine kardeşi İlçikdayhan geçti. İlçikdayhan da altı ay sonra öldü. İlçikdayhan'ın yerine kardeşi Duvay Tömür Han geçti, Duvay Tömür Han da bir yıl sonra (Hicri 722'de) vefat etti. Duvay Tömür Han'ın yerine kardeşi Tarmaşırhan geçti.

Tarmaşırhan tahta oturduktan sonra İslamiyet ile şereflendi ve Alaiddin ismini aldı

*Devamı gelecek sayıda*

# KAYSERİ - İNCESU ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ



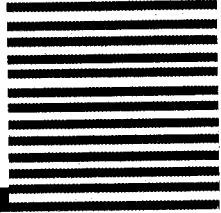
## Genişliyoruz!

## Gelişiyoruz!



# ÖZKAR

# Group



İnşaat

**ÖZKAR**

Emerji

**ÖZKAR**

Metal

**ÖZKAR**

Ahşap

**ÖZKAR**

Diğer tic.

**ÖZKAR**

Construction

**ÖZKAR**

[www.ozkar.net](http://www.ozkar.net)

Doğu Türkistan; 1.828.418 Km² yüzölçümü ile 35 milyon müslümanın yaşadığı bir Türk yurdudur.

# Doğu Türkistan ZİŞGAL (İN) DE

Yakup Özek Çıldırımçet



## GENEL MERKEZ

Hoca Ahmet Yesevi Mah. Türkistan Evleri  
44. Sok. No: 28/A

Tel: (0352) 339 39 65 Fax: (0352) 337 35 04  
38090 Kocasinan/KAYSERİ

## ŞUBE

Aşağı Öveçler Mah. 4. Cad.  
1330 Sk. Bayındır Apt. No: 5/6  
Tel & Fax: 0312 473 00 83  
Çankaya / ANKARA

[www.gokbayrak.com](http://www.gokbayrak.com) / [gokbayrak@gokbayrak.com](mailto:gokbayrak@gokbayrak.com)